

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Darbo teisės katedra**

Elenos Vizgirdienės
Neakivaizdinio skyriaus IV kurso
Darbo teisės studijų atšakos studentės

Magistro darbas

Socialinė rizika: samprata ir ryšys su socialinės apsaugos išmokomis

Vadovas: lekt. dr. Jurij Maculevič

Recenzentas: as. Vida Petrylaitė

Vilnius 2009

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Socialinių rizikų samprata ir rūšys socialinės apsaugos teisėje.....	6
1.1. Socialinių rizikų samprata.....	6
1.2. Socialinių rizikų rūšys.....	9
1.2.1. Senatvė.....	9
1.2.2. Nedarbas.....	12
1.2.3. Liga. Nedarbingumas. Neįgalumas. Mirtis.....	15
1.2.4. Šeima. Motinystė (Tėvystė).....	19
2. Socialinių rizikų reikšmė ir jų reguliavimas socialinės apsaugos teisėje.....	21
2.1. Socialinių rizikų reguliavimas.....	21
2.1.1. Socialinis draudimas.....	22
2.1.2. Socialinė parama.....	38
2.1.3. Socialinės paslaugos.....	42
3. Socialinių rizikų ryšys su socialinės apsaugos išmokomis.....	43
Išvados.....	52
Santrauka	54
Social risk: concept and its relation to social security payouts (summary).....	56
Literatūros sąrašas.....	58
Priedai.....	67
<i>1 priedas.</i> .. Ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų atvejų skaičius pagal ekonomines veiklas 2006–2008 m.	67
<i>2 priedas.</i> Priskaičiuota ligos ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pašalpų pagal ekonomines veiklas 2006–2008 m.....	70
<i>3 priedas.</i> Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas.....	73
<i>4 priedas.</i> Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 9, 10, 14, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas.....	74

IVADAS

Socialinės rizikos tematika yra aktuali daugelyje pasaulio valstybių, o ypač tokių, kaip Lietuva, išgyvenančių esmines socialines permainas. Socialiniai ekonominiai pokyčiai paveikė daugelį visuomenės gyvenimo sričių, veikdami žmogų ir jo aplinką, todėl atsiradus bet kokiai socialinei rizikai, ypač svarbus asmens poreikis saugumui, kuris reiškia bendromis visuomenės pastangomis pasiektą garantuoto saugumo būseną nepriklausomai nuo gyvenime pasireiškiančios rizikos.¹

Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2003 metų gruodžio 3 dienos nutarime pažymėjo, kad pagal Konstituciją valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka rūpintis savo nariais senatvės, invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais Konstitucijoje bei įstatymuose numatytais atvejais. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų rizikų.²

Šio magistro darbo *tema* – socialinė rizika: samprata ir ryšys su socialinės apsaugos išmokomis. Darbo *objektas* – socialinė rizika. Pagrindinis *darbo tikslas* – išanalizuoti, kiek realiai socialinės rizikos yra atspindimos ir realizuojamos Lietuvos socialinės apsaugos teisėje. Šiam tikslui pasiekti numatyti tokie pagrindiniai *darbo uždaviniai*:

- 1) apibūdinti socialinių rizikų sampratą;
- 2) apžvelgti ir įvertinti socialinių rizikų reguliavimą ir išmokas iš socialinio draudimo, teikiant socialinę paramą ir paslaugas.
- 3) įvertinti socialinių rizikų ryšį su socialinės apsaugos išmokomis.

Bet kuriuo metu, bet kuris visuomenės narys gali patirti socialinę riziką. Šiuo sunkiu ekonominių ir politinių pokyčių metu tai yra ypač *aktuali* tema, nes besikeičianti situacija skatina ir naujų socialinių rizikų atsiradimą.

Socialinė rizika – senas reiškinys, žinomas nuo senų laikų, ir šia tema rašė daug ir įvairių autorių. Tiek šiam, tiek ankstesniems darbams šia tema yra bendra tai, jog pagrindinis darbo objektas dažniausiai yra socialinė rizika. Temos *naujumas* ir *originalumas* šiame magistro darbe atsispindės nagrinėjant socialinių rizikų reguliavimą Lietuvos socialinės apsaugos teisėje.

Rengiant darbą naudotasi šiais *tyrimo metodais*:

¹ TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justicija, 2005, p. 149.

² Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221.

- 1) loginiu – naudotasi atskleidžiant darbo tikslus, aiškinantis teisės normų turinį, pateikiant išvadas;
- 2) istoriniu – nagrinėjant Lietuvos socialinės apsaugos sistemos kūrimosi procesą ir kaitą;
- 3) lyginamuoju – vertinant socialinę apsaugą nuo socialinių rizikų anksčiau ir dabar;
- 4) teleologiniu (arba teisės akto leidėjo ketinimo) – vertinant teisės aktų taikymą;
- 5) literatūros ir šaltinių analizės – analizuojant darbo rašymui reikalingą medžiagą ir šaltinius.

Magistro darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, santraukos lietuvių bei anglų kalbomis, literatūros sąrašas bei priedai.

Pirmajame magistro darbo skyriuje *Socialinių rizikų samprata ir rūšys socialinės apsaugos teisėje* nagrinėjama socialinės rizikos samprata socialinės apsaugos teisėje ir apibūdinamos jos rūšys, išsamiau nagrinėjant tas socialinės rizikos rūšis, kurios tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse yra pripažįstamos kaip vienos iš problematiškiausių rūšių socialinės apsaugos teisėje.

Antrajame šio darbo skyriuje *Socialinių rizikų reikšmė ir jų reguliavimas socialinės apsaugos teisėje* apžvelgiamas pagrindinių socialinių rizikų reguliavimas Lietuvoje, socialinių rizikų įtaka ir reikšmė socialinės apsaugos teisėje.

Trečiajame skyriuje *Socialinių rizikų ryšys su socialinės apsaugos išmokomis* nagrinėjamas socialinių rizikų ryšys su socialinės apsaugos išmokomis, daugiausia dėmesio skiriant vienai svarbiausių ir didžiausių apimtį tiek išmokų sumom, tiek išmokų gavėjų skaičiumi turinčiai socialinės apsaugos išmokų rūšiai – pensijoms.

Darbas rašytas remiantis teisės norminiais aktais – daugiausia Lietuvos Respublikos įstatymais bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais. Taip pat lietuvių autorių straipsniais, publikuojamais tokiuose periodiniuose leidiniuose kaip *Jurisprudencija: mokslo darbai*, *Teisės problemos*, *Teisės žinios* bei *Filosofija. Sociologija*. Vienas iš pagrindinių statistinių duomenų šaltinių – *Statistikos departamento* statistikos lentelės bei duomenų bazės, prieinamos internetu. Taip pat naudotasi *Eurostat*, Lietuvos darbo biržos bei Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos pateikiamais statistiniais duomenimis.

Šis darbas gali būti naudingas ir įdomus visiems visuomenės nariams, vienaip ar kitaip susidūrusiems su socialine apsauga, jos teikiamomis išmokomis ar tiesiog

besidomintiems kitomis darbe keliamomis problemomis. Darbas galėtų būti ypatingai naudingas studentams , ieškantiems apibendrintos informacijos socialinių rizikų bei socialinės apsaugos temomis.

1. SOCIALINIŲ RIZIKŲ SAMPRATA IR RŪŠYS SOCIALINĖS APSAUGOS TEISĖJE

Šiame skyriuje bus nagrinėjama, kaip suprantama socialinė rizika socialinės apsaugos teisėje ir apibūdinant įvairias jos rūšis, plačiau apsistojant ties tomis socialinės rizikos rūšimis, kurios ir Lietuvoje, ir kitose šalyse pripažįstamos kaip keliančios daugiausia problemų socialinės apsaugos teisėje.

1.1. SOCIALINIŲ RIZIKŲ SAMPRATA

Socialinės apsaugos poreikis išryškėja žmogui gimstant ir išlieka visą gyvenimą, ypač pasireikšdamas gyvenimo saulėlydyje ar atsitikus kitai nelaimei, todėl daugumoje Europos valstybių, nors ir ne vienu metu, išryškėjo būtinybė valstybės mastu įvardinti tuos rizikos faktorius, nuo kurių būtina apsaugoti piliečius, nors ir dabar vis dar trūksta išsamumo, nėra suvienodinti galimų rizikos faktorių ir jiems sumažinti bei eliminuoti būtinų priemonių pavadinimai.³ Bet kokie socialinės rizikos veiksniai sukelia socialinės apsaugos poreikį, bet to poreikio pripažinimas socialine rizika didele dalimi priklauso nuo žmonių įsitikinimų, nuo susiklosčiusio visuomenės požiūrio. Tai atsispindi priimamuose įstatymuose, sukuriančiuose tam tikras schemas, kaip pasirūpinti žmonėmis, kuriems reikia socialinės apsaugos. Įvairiose šalyse socialinės apsaugos poreikiai klasifikuojami labai įvairiai, įvardijami kaip nevienodi socialinės rizikos veiksniai, jų pavadinimai nevisada turi tą pačią reikšmę. Socialinei rizikai nereikėtų priskirti siauresnio, tik su socialine apsauga susijusio, socialinės rizikos grupių apibrėžimo. Daugeliu atvejų socialinę realybę globalizacijos sąlygomis galima interpretuoti kaip rizikos pasireiškimą, egzistuojantį visose gyvenimo sferose.⁴

Pati socialinė rizika nevisada gali būti interpretuojama ateities reikšme, kaip neapibrėžtas įvykis, nes vieną iš pagrindinių įvardijamų rizikų – senatvę – vargiai galima būtų pavadinti rizikos veiksniu, kaip ir motinystę arba vaikų priežiūrą. Tačiau šios sąvokos

---

³ *Socialinė apsauga: tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra*. Vilnius: Sveikatos Ekonomikos Centras, 1998, p.4.

⁴ GUOGIS, Arvydas. „Globalizacinė rizika“ ir netradicinė metodologija. In *balsas.lt*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-04-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.balsas.lt/naujiena/154771>>.

yra plačiai prigijusios, tik skirtumas yra tame, kiek plačiai kiekvienu atveju jos interpretuojamos. Tas pats socialinės apsaugos poreikis vienoje šalyje gali būti laikomas socialine rizika, kai tuo tarpu kitoje šalyje jis tokia nebus pripažįstamas.

Kaip dalinai nykstančio rizikos veiksnio pavyzdžiu galėtų būti uždarbį gavusio maitintojo netekimo rizikos veiksnys. Jis buvo akivaizdus vyresnės kartos žmonių tarpe, kai socialinio modelio nuostatos apsprendė tai, kad žmona yra namų šeimininkė, o vyras išlaiko šeimą, todėl vyro uždarbio netekimas žmonai buvo prielaida socialinės apsaugos poreikiui atsirasti. Dabartinėje visuomenėje tokia situacija nelaikoma socialinės rizikos veiksniumi, jei tai darbingas žmogus. Išėjimas iš susidariusios situacijos ieškoma per pagalbą įsidarbinant, padedant įgyti arba pakeisti kvalifikaciją. Socialinė apsauga nuo socialinės rizikos šiuo atveju suprantama ne kaip valstybės garantuojamos išmokos ar paslaugos, o pagalba per įvairias programas iš rinkos, labiau pabrėžiant ir šeimos atsakomybę, kitap tariant, asmuo turi ir pats stengtis išvengti rizikos, didele dalimi priklausančios nuo jo apsisprendimo.

Šiuolaikinėje visuomenėje išskyla daug reikmių socialinei apsaugai. Socialinės apsaugos sistema neišvengiamai siejama su rizikų valdymu arba atsakomybe už apsaugą nuo jų, saugumas tampa idealu rizikų visuomenėje. Kiekvienu atveju atsirandanti nauja rizika dažniausiai patenka į tuos pačius, jau anksčiau pripažintos socialinės rizikos rėmus. Kaip naujos socialinės rizikos pripažinimas labai priklauso nuo aiškiai suformuluotų įstatymų, nuo visuomenės nuomonės, nuo kitų šalių požiūrio ir praktikos tokioje pačioje situacijoje. Tas pats objektyvus socialinės apsaugos poreikis gali būti traktuojamas skirtingai. Vienais atvejais jis laikomas socialine rizika ir atitinkamai įtraukiamas į specialias socialinės apsaugos schemas, kitais, priešingai, bus suvokiamas kaip tam tikros socialinės grupės siekis naudotis, visuomenės manymu, nepagrįstomis privilegijomis. Dėl šios priežasties naujieji socialiniai poreikiai sukelia plačias ir audringas diskusijas, ar jie turėtų būti tenkinami, o jeigu turėtų, tai įstatymų leidėjui išskyla nelengvas uždavinys – juos reglamentuojant nepažeisti įvairių visuomenės grupių interesų.⁵

Kaip vieną iš naujesnių socialinės rizikos veiksnių būtų galima įvardinti priežiūrą asmenų, nepajėgiančių tvarkytis savarankiškai. Dalis tokių asmenų patenka jau į esamus socialinės apsaugos rėmus – gauna senatvės ar kitokio pobūdžio pensijas, arba patenka į socialinės paramos tinklą. Tačiau socialinės apsaugos schema apima tik dalį šių žmonių, nes jų ratas vis plečiasi ir nepakanka galimybių ir sąlygų suteikti tinkamą apsaugą šiems

---

⁵ BIRMONTIENĖ, Toma. Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, nr. 3 (105), p.316-363.

žmonėms. Augantis nedarbas, sunki materialinė padėtis vis didina tokių žmonių ratą, negalinčių tinkamai pasirūpinti savimi patiems.

Gerovės valstybės Vakarų šalyse, o taip pat ir socialinės apsaugos sistemos postsovietinėse valstybėse keitėsi priklausomai nuo socialinių ekonominių sąlygų ir visuomenės poreikio. Draudimas nuo socialinių rizikų tradiciškai buvo kolektyvinio pobūdžio, kai socialinio aprūpinimo teisės dalykas yra visuomeniniai santykiai, susiklostantys materialiai aprūpinant nedarbingus piliečius iš specialiai tam sudarytų visuomeninio vartojimo fondų, taip pat santykiai, atsirandantys vykdant kai kurias priemones, finansuojamas iš minėtų fondų.⁶ Tačiau vis ryškėja tendencija nuo kolektyvinio rizikų draudimo pereinant į individualų draudimą. Tačiau individualus draudimas nuo rizikų, kitaip nei gerovės valstybės, negali tinkamai susidoroti su makroekonominiais, sociodemografiniais pokyčiais, todėl tikėtina, kad tokio draudimo klientams gali būti reikalinga gerovės valstybės intervencija⁷, nes tradiciškai buvo suprantama, kad už socialines rizikas atsakinga visa visuomenė. Nedarbas, skurdas ir socialinė nelygybė vis labiau priimami kaip savaime suprantami gyvenimo faktai, sukelti globalinių ekonominių jėgų, kurių žmogus pats negali kontroliuoti. Socialinė nelygybė visuomenėje ir jos vaidmuo išlieka tarsi užmaskuotas, ir į jos poveikį kolektyvinio atsako nėra.⁸ Valstybė turėtų padėti keisti socialinį samoningumą, skatinant altruizmą, asmeninę ir šeimos atsakomybę už savo ir kitų gerovę.

Socialinės apsaugos sistemoje lengvatos skiriamos pagal atitinkamus socialinės rizikos veiksnius. Tokių lengvatų tikslas – padėti išvengti socialinės rizikos (prevencija), atkurti situaciją, buvusią iki socialinės rizikos atsiradimo, ar kompensuoti socialinės rizikos padarinius. Pirmiausia reikėtų stengtis užkirsti kelią bet kokiai žalai, kurią gali padaryti pasireiškusi socialinė rizika, ir tik vėliau, antrame etape, reikėtų pamėginti atkurti pradinę situaciją, o socialinės rizikos padarytus nuostolius kompensuoti vėliausiai – paskutiniame etape.⁹

Apibendrinant galima būtų daryti išvadą, kad *socialinė rizika yra tikėtini įvykiai (dažniausiai tai pajamų praradimas dėl senatvės, nedarbo, ligos arba papildomos išlaidos vaikams auginti), nuo kurių padarinių yra numatytos socialinės apsaugos priemonės.*

---

⁶ NEKROŠIUS, Ipolitas. *Tarybinė socialinio aprūpinimo teisė*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 3.

⁷ SKUČIENĖ, Daiva. Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje. *Filosofija. Sociologija*, 2006, nr. 2, p. 44-52.

⁸ Ibid.

⁹ PIETERS, Danny. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998. p. 49.

Individuali rizika tampa socialine tada, kai žmogaus likimas gali turėti kolektyvines pasekmes, iškilus grėsmei visos visuomenės gerovei, kai pati visuomenė jas pripažįsta socialiomis arba, kai jų kilmės žmogus kontroliuoti negali.

1.2. SOCIALINIŲ RIZIKŲ RŪŠYS

Rizikos veiksnių arba poreikių, dėl kurių gali būti taikoma socialinė apsauga, yra ir daugiau, bet šiame darbe bus nagrinejamos šios pagrindines socialines rizikas, dėl kurių žmonės dažniausiai patenka į socialinę atskirtį:

- ✓ Senatvė
- ✓ Nedarbas
- ✓ Liga. Nedarbingumas. Negalia. Mirtis.
- ✓ Šeima. Motinystė. (Tėvystė).

1.2.1. SENATVĖ

Viena iš labiausiai šiuo metu žinomų socialinių rizikų yra senatvė. Nors jos negalime vadinti tokia rizika, kurios negalima numatyti iš anksto, bet ji remiasi prielaida, kad žmogus dėl senyvo amžiaus negali savarankiškai pakankamai užsidirbti lėšų pragyvenimui.

Įvardijant vyresnio amžiaus žmones yra vartojama įvairi terminologija ir turima galvoje įvairių amžių. Europos Sąjungos statistikos įstaiga „Eurostat“ laiko pagyvenusiu asmeniu 65 metų sulaukusį žmogų, nes tai yra bendriausias Europoje gyvenančiųjų pensinis amžius. Europos Sąjungos (ES) statistikos agentūros "Eurostat" duomenimis, šiuo metu keturiolikoje Bendrijos valstybių vyrų pensinis amžius siekia 65-66 metus. Danijoje jis varijuoja nuo 65 iki 67, Švedijoje - nuo 61 iki 67 metų. Aštuoniose ES valstybėse vyrų pensinis amžius siekia 62-63 metus. Prancūzijoje vyrai į pensiją gali išeiti sulaukę 60, Čekijoje - 61,5, o Maltoje - 61 metų amžiaus. Trylikoje ES valstybių moterys į pensiją gali išeiti tokio paties amžiaus kaip vyrai. 14 šalių jų pensinis amžius mažesnis nei vyrų. Belgijoje ir Maltoje moterys į pensiją gali išeiti metais anksčiau nei vyrai. Latvijoje ir Slovėnijoje moterų privalomasis pensinis amžius - nuo 1,5 iki 2,5, Estijoje - 3,5 metų

mažesnis nei vyrų. Čekijoje moterys į pensiją gali išeiti nuo 55 iki 60 metų.¹⁰ Lietuvoje moterys į pensiją išeina nuo 60 metų, o vyrai – nuo 62.5 metų.¹¹

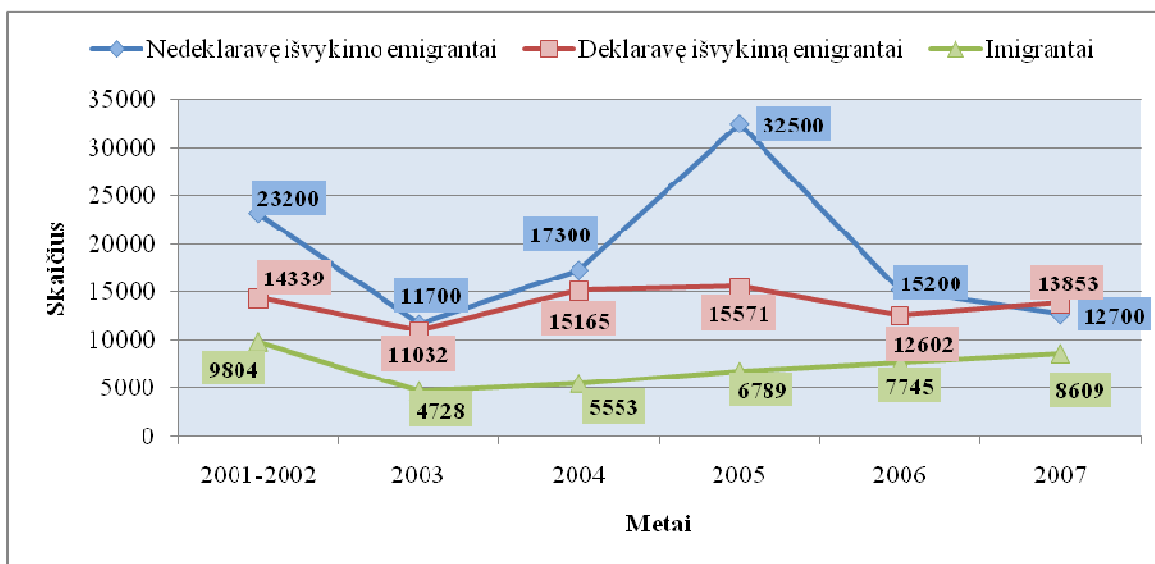
Bet ši amžiaus riba negali būti suabsoliutinama, nes net ir šešiasdešimties nesulaukęs žmogus susiduria su seniems žmonėms būdingomis problemomis.

Vykstantis gyventojų senėjimas, mažėjantis gimstamumas, emigracija turi įtakos pensijų schemoms, todėl valstybė turėtų visomis įmanomomis priemonėmis, tarp jų ir teisinėmis, skatinti gimstamumą, (kompensuojant senėjimą), ir kuo daugiau pagyvenusių žmonių grąžinant į darbo rinką.

Gyventojų skaičiaus dinamiką Lietuvoje rodo 1 lentelė ir 1 diagrama. Pagal 1 lentelės duomenis galima spręsti, kad gyventojų skaičius Lietuvoje turi tendenciją mažėti. Pirmiausia tai lemia didesnis mirtingumas už gimstamumą. 2003 m. mirė 40990 mūsų šalies gyventojų, 2004 – 41340; 2005 – 43799; 2007 – 44813; 2007 – 45624; 2008 – 43820. Antroje lentelėje pateikti duomenys paaiškina dar vieną priežastį, dėl kurios mažėja mūsų šalies gyventojai – tai emigracija. Imigracijos srautas labai nedidelis, palyginus su emigracija.

1 diagrama

Gyventojų emigracija / imigracija 2001 – 2007m. Lietuvoje¹²

¹⁰TRACEVIČIŪTĖ, Roberta. Metų našta ilgiau dirbti netrukdys? In *Lietuvos žinios* [interaktyvus]. 2009, nr. 46(12273) [žiūrėta 2009-04-15], p. 3. Prieiga per internetą: < http://www.lzinios.lt/lt/2009-02-26/trecias_puslapis/metu_nasta_ilgiau_dirbti_netrukdys.html>.

¹¹ Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2555.

¹² Statistikos departamentas *Demografijos metraštis* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: < http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.

Gyventojų prieaugis / sumažėjimas 2003 – 2008 m. Lietuvoje¹³

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Vidutinis metinis gyventojų skaičius, tūkst.</i>	3454.2	3435.6	3414.3	3394.1	3375.6	3358.2
<i>Gyventojų prieaugis / sumažėjimas</i>	-10392	-10921	-13258	-13548	-13278	-8548

Iš šių duomenų ryškėja vaizdas, kad mūsų visuomenė sensta ir mažėja darbingų žmonių, galinčių uždirbti pensijas esamiems pensininkams. 2007 m. Statistikos departamento duomenimis, vienam pensininkui teko tik 1.35 dirbančiojo. Ši situacija verčia susirūpinti, nes tai vienas iš žemiausių rodiklių Europoje.

Mūsų visuomenėje vyraujanti negatyvi nuostata vyresnio amžiaus žmonių atžvilgiu, apsunkina jų dalyvavimą pilnaverčiame visuomeniniame gyvenime, norint netapti našta aplinkiniams. Šis požiūris, manyčiau, atėjęs gal iš tų laikų, kai pagal tuo metu galiojusius įstatymus moterys pensininkėmis tapdavo jau nuo 55 metų, o vyrai nuo 60 metų, kai tuo tarpu ir 65 metų sulaukęs žmogus jaučiasi darbingas ir galintis pasirūpinti savimi, o ne tik naudotis socialinėmis programomis. Gyventojų amžiaus struktūriniai pokyčiai kelia ir sudėtingesnes ekonomines problemas, didėjant medicininių bei socialinių paslaugų poreikiui.

Lietuvai jau dabar reikėtų turėti pensinio amžiaus kėlimo programą ir pamažu pradėti ją įgyvendinti, teigia Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedros docentas, Socialinių ekonominių tyrimų instituto tarybos narys Teodoras Medaiskis. Pasak docento, šiuo metu dėl susiklosčiusios demografinės situacijos, kai gimstamumas šalyje yra sumažėjęs, visuomenė sensta, o dėl ankstyvo pensinio amžiaus mūsų šalyje 3 dirbantieji išlaiko 2 pensininkus, reiktų turėti ilgalaikę pensinio amžiaus didinimo programą.¹⁴

Europos visuomenės senėjimas yra bene svarbiausia XXI amžiaus problema. Jį lemia daugiausia mažėjantis gimstamumas, emigracija ir gerėjanti sveikatos apsauga. Remiantis "Eurostat" duomenimis, numatoma, kad artimiausius keturis dešimtmečius Lietuvos visuomenė toliau sens, ir tikėtina, jog 2050 m. daugiau nei trečdalis Lietuvoje gyventojų bus vyresni nei 60 m. Lietuva lenkia ES valstybių narių vidurkį pagal senėjimo

¹³ Statistikos departamentas *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: < http://www.stat.gov.lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3 >.

¹⁴ MEDAISKIS, T. Didinti pensinį amžių reikalinga ir naudinga. In *Vakarų ekspresas* [interaktyvus]. 2009, vasario 22d. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internet: < <http://www.ve.lt/?rub=1065924814&data=2009-02-22&id=1235287261> >.

tempą. ES šalių gyventojų senėjimo indeksas (60 m. ir vyresnių žmonių skaičius šimtui vaikų iki 14 metų) 1993–2004 m. didėjo vidutiniškai 2,3 proc., o ES senbuvių mažiau – tik po 2 proc. per metus. Lietuvos gyventojų senėjimo indeksas per tą patį laikotarpį didėjo kasmet - vidutiniškai po 4,6 proc.¹⁵

Senatvės rizika remiasi prielaida, kad pagyvenęs žmogus dėl savo amžiaus negali užsidirbti pakankamai lėšų pragyvenimui, todėl visuomenės ir valstybinių institucijų pareiga, įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatytas garantijas, teikti socialinės globos ir sveikatos priežiūros paslaugas, sudarant galimybes senam žmogui gauti socialinę pagalbą namuose ir socialinę globą, ir slaugos paslaugas.

1.2.2. NEDARBAS

Lietuvos Respublikos Seimo 2008-12-09 nutarimu Nr.XI – 52 patvirtinoje penkioliktosios Vyriausybės programoje teigiama: darbas yra pagrindinis suaugusio asmens užsiėmimas – darbu žmogus išreiškia save, per jį atranda gyvenimo prasmę, dirbdamas aprūpina save ir artimuosius būtinomis lėšomis. Užimtumas užtikrina šeimos socialinę gerovę, visavertį gyvenimą ir socialinę apsaugą.¹⁶

Nedarbo reiškiny yra naujas postkomunistinėse valstybėse, pasirinkusiose rinkos ekonomikos kelią, kai darbuotojų stygių pakeičia perteklius. Žmonės, užsitikrinantys lėšas pragyvenimui iš apmokamo darbo, jo netekę tampa priklausomi nuo kompensuojamų pajamų, t. y. nuo bedarbio pašalpos. Nedarbas yra apibūdinamas bedarbių skaičiumi ir nedarbo lygio rodikliais, kuriuos skelbia Statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža.

Vis didėjantis nedarbas¹⁷ kelia daug problemų ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje, ryškėja jo sukeltos ekonominės ir socialinės pasekmės. Ekonominė krizė privertė išsivysčiusių valstybių vyriausybes rengti įvairias programas ekonomikos aktyvinimo klausimais. Nedarbas sąlygoja žmonių nepasitenkinimą, žemą pragyvenimo lygį, sveikatos pablogėjimą, prarandama darbinė patirtis ir sumenkėja įgyta kvalifikacija. Praradęs darbą žmogus ne tik nebekaupia naujų darbo įgūdžių, bet silpnėja ir įgytieji sugebėjimai ir žinios,

¹⁵ Eurostat *Population statistics* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 08]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996.45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&_screeen=welcomeref&open=/t_popula/t_pop/t_demo_pop&language=en&product=REF_TB_population&root=REF_TB_population&scrollto=0.

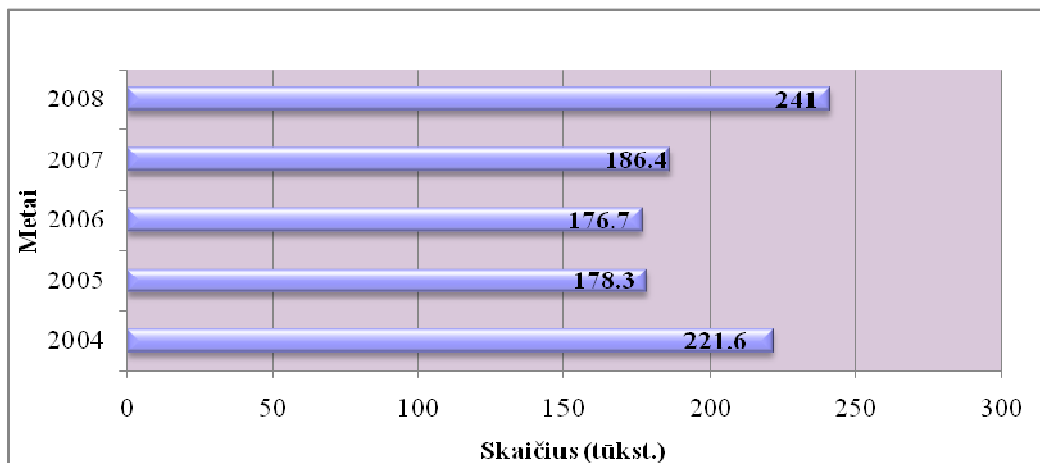
¹⁶ Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

¹⁷ Lietuvos darbo birža *Lietuvos darbo rinka skaičiais 2004-2008* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2004-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/Lietuvos%20darbo%20rinka%20skaiciais%202004-2008.pdf>.

vėliau, gavus darbą, jam tenka iš naujo mokytis, prisitaikant prie naujų sąlygų, dėl ko nukenčia ir darbo intensyvumas, ir uždarbis.

2 diagrama

Darbo biržoje registruotų ieškančių darbo asmenų skaičius 2004-2008 metais

Užimtumo ir nedarbo klausimai nėra vien tik šalies ekonominė problema, todėl galima sakyti, kad nedarbas kartu skatina ir kitų socialinių rizikų atsiradimą, trukdo pasinaudoti rinkos ekonomikos privalumais, mažinant skurdą ir socialinę atskirtį. Šie nuostoliai nevisada gali būti įvertinami materialiais ir ekonominiais rodikliais, darbo netekęs žmogus kenčia psichologiškai, negalėdamas pasirūpinti savo ir savo artimųjų išlaikymu, daugėja savižudybių (2007 metais buvo užregistruota 942 savižudybės, o jau per 2008 metų 11 mėnesių - net 1041). Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, 2009 m., lyginant su 2008 m. sausio mėnesio duomenimis, bendras nusikaltimų skaičius sumažėjo, bet padidėjo 22.8 proc. sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, taip pat padidėjo 8.5 proc. plėšimų, 40 proc. išžaginimų ir net 60,4 proc. – sukčiavimų.¹⁸

Nedarbo ekonominės ir socialinės pasekmės sunkiai nusakomos, bet jos tiesiogiai susijusios su šalies ekonominiais rezultatais, nes kylant ekonomikos potencialui, didėja gyventojų užimtumas, tenkinami gyvenimo poreikiai, iki minimumo sumažėja žmonių psichologinis ir socialinis nuosmukis. Todėl gyventojų užimtumo didinimas ir nedarbo mažinimas – pagrindinė šalies ekonominės politikos užduotis.¹⁹

¹⁸ Statistikos departamentas *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.

¹⁹ BERŽINSKIENĖ, D., MARTINKUS, B. Nedarbas ir ekonominės bei socialinės pasekmės. *Inžinerinė ekonomika*, 2001, nr. 2 (22) p. 57-60.

Globalizacija, konkurencija, darbo jėgos emigracija, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų, tapo grėsmingu ekonomikos plėtros stabdžiu, todėl dabartinės vyriausybės bus dedamos ryžtingos pastangos pertvarkant darbo rinką ir su ja susijusias institucijas, kad tai užtikrintų sėkmingą ūkio ir ekonomikos augimą. Šie siekiai bus realizuojami įgyvendinant šias, vienas iš pagrindinių, priemones:

- ✓ Stiprinant visų lygių socialinį ekonominį dialogą tarp darbuotojų, darbdavių ir visuomenės, kad būtų įgyvendintos esminės darbo santykių ir darbo rinkos reformos, taikant pažangiausius *flexsecurity* (saugaus lankstumo) principus.
- ✓ Parengiant ir įgyvendinant darbo jėgos mobilumo skatinimo programą. Pagalbą įsidarbinant grindžiant individualiais vietinės rinkos poreikiais.
- ✓ Reglamentuojant ir skatinant lanksčių darbo organizavimo formų taikymą
- ✓ Skatinant naujų darbo vietų kūrimą.
- ✓ Nuosekliai įgyvendinant priemones, garantuojančias nediskriminuojančius darbo santykius darbo rinkoje dėl senatvės, negalios, lyties, tėvystės ar motinystės pareigų bei kitų svarbių priežasčių.²⁰

Deja, šių dienų realybė darbo rinkoje neskatina optimizmo: vien per pirmąjį 2009 metų mėnesį darbo ieškančių asmenų įregistruota beveik 149 tūkstančiai, o bedarbiais įregistruota beveik 125 tūkstančiai asmenų, kai tuo tarpu per 2008 metų sausio mėnesį buvo užregistruota vos daugiau negu 76 tūkstančiai bedarbių. Bendas darbingo amžiaus registruotų žmonių darbo biržoje skaičius buvo apie 7 procentai, didžiausias – 12.9 buvo Akmenės rajone ir Druskininkuose.²¹

Net esant tobulai ekonominei sistemai vistiek egzistuos nedarbas ir visiškas užimtumas niekada nesieks šimto procentų, todėl ekonomistai, analizuodami darbo rinkos pokyčius nedarbą skirsto į tekamąjį, struktūrinį ir ciklinį. Tekamasis ir struktūrinis nedarbas dėl darbo jėgos kaitos ir dėl to, kad žmonės kurį laiką nedirba, ieškodami ir rinkdamiesi darbą pagal savo lūkesčius bei iškeltus prioritetus taip pat dėl įvairių ūkio pokyčių, yra neišvengiamas, tačiau ciklinį nedarbą sąlygoja bendras ekonominis nuosmukis, kurio asmeniškai žmogus nepajėgus įveikti ir esant tokiai socialinei rizikai jam būtina pagalba.

Socialinės rizikos grupių ir socialinę atskirtį patiriančių asmenų įsitraukimą į rinką apsunkina įvairios socialinės, psichologinės, ekonominės priežastys. Siekiant padėti šiems

---

²⁰ Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

²¹ Lietuvos darbo birža 2008 metų darbo rinkos tendencijų apžvalga [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 02 16]. Priega per internetą: < <http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Tendencijos/LastTendencija.aspx>>.

asmenims, bus įgyvendinamos įvairios socialinės ir profesinės reabilitacijos paslaugos, asmenų socialinių įgūdžių ugdymo ir motyvacijos dalyvauti darbo rinkoje priemonės, skatinančios atsisakyti pasyvios valstybės pinigines paramos ir šitaip išvengti skurdo. Tai numatyta įgyvendinti pagal 2007-2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 1 prioriteto „Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“ priemonę „Socialinės rizikos ir socialinę atskirtį patiriančių asmenų integracija į darbo rinką“.²²

Nedarbo socialinė rizika – rinkos ekonomikos šalims būdingas reiškinys, kai dalis gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais, neturi darbo. Nedarbas sukelia ekonomines ir socialines problemas, tiek kiekvienam asmeniškai, tiek ir visai visuomenei.

1.2.3. LIGA. NEDARBINGUMAS. NEĮGALUMAS. MIRTIS

Kiekvienas bet kada gali susirgti, tapti nelaimingo atsitikimo auka, nedarbingu ar neįgaliu. Nors kiekvieną iš šių rizikų galima aptarti kaip atskirą, jos tarpusavyje labiausiai susijusios, lyginant su kitų rizikų rūšimis. Nenagrinėjant atskirų teisės norminių aktų ir į socialines rizikas žvelgiant ne iš teisinės pusės, galima pastebėti, kad tarp ligos ir neįgalumo nėra esminio skirtumo – abiem atvejais pajamų trūkumas kompensuojamas dėl nedarbingumo. Daugelio šalių socialinės apsaugos sistemose atskiriamas trumpalaikis ar laikinas nedarbingumas, bet ir tada kompensuojama rizika lieka ta pati. Liga yra pirmasis iš paminėtųjų socialinės rizikos faktorių, reikalaujantis socialinės apsaugos. Tai yra trumpiausias tarpsnis, nes ligos pašalpos mokėjimas yra ribojamas laiku, tikintis, kad asmuo per tą laiką pasveiks ir atgaus sugebėjimą dirbti. Jei per nustatytą laikotarpį žmogus nepasveiksta, jam yra skiriamos kitos rūšies socialinės apsaugos išmokos, nustatant darbingumo lygį. Nedarbingumo lygiu vadinamas santykis tarp nedarbingo ir „etaloninio“ asmens sugebėjimo dirbti. Netekto darbingumo pensijos paprastai yra mažesnės už ligos pašalpas, jų dydis priklauso nuo daugelio faktorių, tokių kaip draudimo stažas, neįgalumo lygis ir kt.

Ligos, neįgalumo ar net mirties priežastys yra labai įvairios, viena iš priežasčių gali būti ir nesaugios darbo sąlygos, neatsargumas, lemiantis nelaimingus atsitikimus ir gamybines traumas. Žinoma, darbuotojo sveikata gali būti pažeista ir dirbant kenksmingomis sąlygomis. Čia žala sveikatai neatsiranda iškart, kaip gamybinės traumos atveju, o gali išryškėti daug vėliau

---

²² Valstybės žinios, 2008, Nr. 95-3722.

Darbo priede pateiktos 1 ir 2 lentelės iliustruoja 2006 – 2008 m. laikinojo nedarbingumo įvairių ekonominių veiklų įmonėse rodiklius, apskaičiuotus Statistikos departamento pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VSDF) pateiktus duomenimis.

2008 m. laikinojo nedarbingumo dėl ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų atvejų (toliau – susirgimai) buvo 759,9 tūkst. Daugiausia susirgimų fiksuota statyboje ir mažmeninėje prekyboje (13,5 % ir 8,8 % visų susirgimų). Šių veiklų įmonėse darbuotojų susirgimų daugėjo. 2008 m., palyginti su 2007 m., susirgimų statyboje padaugėjo 4,4 procento, mažmeninėje prekyboje – 2,5 procento. Tekstilės gaminių gamybos, drabužių siuvimo (gamybos), kailių išdirbimo ir dažymo veiklų įmonėse susirgimų mažėjo ir 2008 m., palyginti su 2006 m., jų atitinkamai užfiksuota 27,2 ir 32 procento mažiau. Mažiausiai susirgimų buvo nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavybos ir žvejybos, žuvų auginimo ir susijusių paslaugų veiklų įmonėse.

Palyginti su 2007 m., susirgimų sumažėjo 2,4 procento, tačiau priskaičiuota laikinojo nedarbingumo pašalpų dėl ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų (toliau – ligos pašalpos) suma išaugo 39,1 procento. 2008 m. VSDF išmokėjo 717907,6 tūkst. litų ligos pašalpų. Daugiausia ligos pašalpų išmokėta statybos (130317,5 tūkst. litų), mažiausiai – nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavybos veiklų (377,9 tūkst. litų) įmonių darbuotojams.²³

Pagal Socialinio draudimo valdybos skelbiamą statistiką dėl ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų buvo apmokėta kaip pavaizduota antroje lentelėje:²⁴

2 lentelė

Apmokėtų dienų dėl ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe statistika

Metai	<i>Apmokėta dienų dėl ligų</i>	<i>Apmokėta dienų dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų</i>
2002	5.06	0.16
2003	5.12	0.15
2004	4.82	0.11
2005	5.96	0.16
2006	6.11	0.17
2007	6.87	0.15

²³ Statistikos departamentas *Socialinė apsauga Lietuvoje* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: < http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.

²⁴ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba *Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2007* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: < <http://www.sodra.lt/get.php?f.3399>>.

Pateikti duomenys rodo, kad susirgimai dėl nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų, beveik nekito, didėjo tik laikinojo nedarbingumo trukmė.

Įvertinus esamą darbuotojų saugos ir sveikatos padėtį Lietuvoje, bei siekiant gerinti darbuotojų saugos ir sveikatos būklę įmonėse ir atsižvelgiant į Europos Komisijos komunikatą, 2007 m. buvo parengtas Darbuotojų saugos ir sveikatos 2008–2012 m. strategijos projektas. Strategijos pagrindinis tikslas yra mažinti mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe skaičių, tobulinant teisinę, ekonominę ir organizacinę darbuotojų saugos ir sveikatos sistemą, užtikrinančią darbuotojų darbo kokybę, darbuotojų darbingumo išsaugojimą, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų mažėjimą. Šio tikslo įgyvendinimo vertinimo kriterijus – mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe, tenkančių 100 tūkst. dirbančiųjų, skaičiaus mažėjimas iki 2012 m. po 0,2 kasmet, palyginti su praėjusiais metais.²⁵

3 lentelė

Valstybinės išmokos kategorijos ir išmokų gavėjai²⁶

	2005/tūkst.	2006/tūkst.	2007/tūkst.
Šalpos pensija suaugusiajam su negalia	19,2	20,4	21,1
Šalpos pensija vaikui su negalia	16,0	16,0	15,8
Slaugos išlaidų kompensacija suaugusiajam su negalia	15,5	20,8	27,0
Pareigūnų ir karių valstybinė netekto darbingumo (invalidumo) pensija	0,3	0,3	0,3
Slaugos išlaidų kompensacija vaikui su negalia	1,3	1,4	1,4
Priežiūros (pagalbos) išlaidų kompensacija suaugusiajam su negalia	4,0	21,7	50,8
Priežiūros (pagalbos) išlaidų kompensacija vaikui su negalia	6,3	6,8	7,1

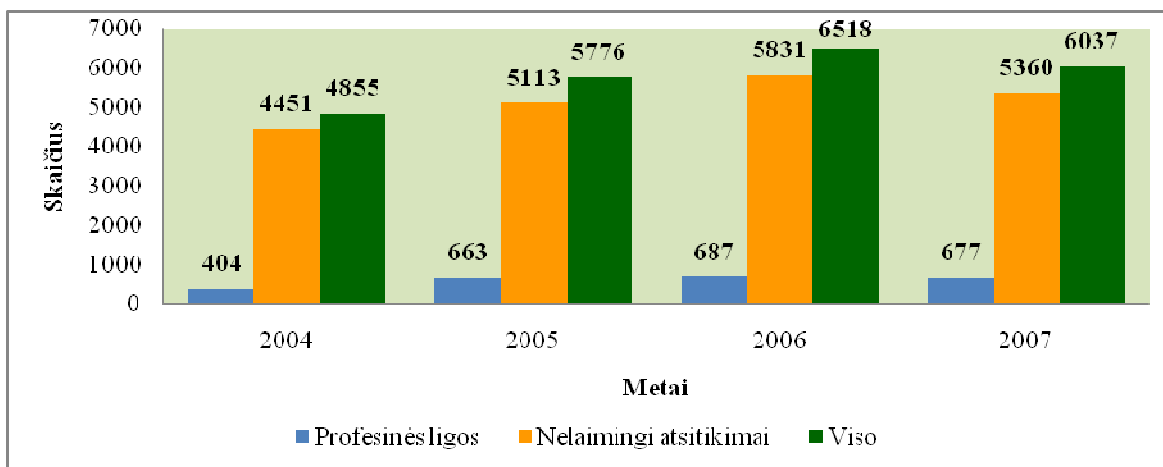
Iš 3 lentelėje pateiktų duomenų galima spręsti apie visų išmokų augimą, o ypač išaugo priežiūros išlaidų kompensacijos suaugusiems žmonėms su negalia.

Per 2004 – 2007 metų laikotarpį išaugo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, pripažintų draudiminiais įvykiais skaičius:

²⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2007-2008 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 02]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>>.

²⁶ Statistikos departamentas. Išmokų gavėjai [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-12]. Prieiga per internetą: <<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160405&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIId=5690&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos, pripažintos draudiminiais įvykiais²⁷

2008 metų gruodžio 9 dieną Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI-52 patvirtintoje penkioliktosios Vyriausybės programoje taip pat numatoma modernizuoti darbo santykių reglamentavimą, didinti jų lankstumą, kad jie atitiktų šių dienų ekonomikos vystymosi poreikius, tačiau nebloginant darbo sąlygų. Darbo sąlygų gerinimas yra esminė prielaida, mažinant nelaimingų atsitikimų skaičių.²⁸

Ligos, nedarbingumo, neįgalumo socialinė rizika paprastai suprantama kaip sugebėjimo užsidirbti lėšų pragyvenimui praradimas, kurį stengiamasi atkurti ir tik nesant tam galimybių, suteikti kompensaciją.

Dar viena iš socialinės rizikos veiksnių yra mirtis. Pagrindinis pašalpų tikslas – garantuoti pajamų kompensavimą mirusiojo giminėms. Tai būtų našlių ir našlaičių pensijos, kurios suteikiamos su tam tikrais apribojimais, numatytais įstatymuose. Mirtis yra ne tik pajamų šaltinio netekimas, bet ir didelės išlaidos, todėl laidojimo išlaidoms padengti numtytos tam tikros konkrečios sumos, apibrėžtos įstatymų. Per 2007 metus laidojimo pašalpų buvo išmokėta 42836, o vidutinis jų dydis siekė 1000.31 Litus.²⁹ Nuo 2001 m. sausio 1 d. laidojimo pašalpų mokėjimas perduotas savivaldybėms.³⁰

²⁷ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba *Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2007* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.3399>>.

²⁸ Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

²⁹ Cit. op. 27.

³⁰ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Valstybinio socialinio draudimo kūrimasis ir plėtra 1991-2008 metais* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?499730076>>.

Mirtis, kaip socialinė rizika, nors numatoma, bet neišvengiama ir socialinė apsauga nuo pat atsiradimo laikų rūpinosi padengti bent dalį laidojimo išlaidų.

1.2.4. ŠEIMA. MOTINYSTĖ (TĖVYSTĖ)

Su pirmaisiais rizikos faktoriais kiekvienas žmogus susiduria dar prieš gimdamas, jie nepalieka jo visą gyvenimą, tačiau labiausiai išryškėja dar kūdikystėje. Motinystę taip pat galima priskirti socialinei rizikai, nes tai laikotarpis, kai nėštumo ir motinystės metu reikalinga išskirtinė sveikatos priežiūra, nes siejasi su ypatinga nedarbingumo forma, paprastai besitęsiančia apibrėžtą laikotarpį, keletą savaičių prieš ir po gimdymo. Iš to seka išvada, kad pašalpos gavėjas gali gauti didesnes pašalpas, negu jos numatytos kitais nedarbingumo atvejais. Per 2007 metus išmokėta 140239 Lt motinystės pašalpų 25704 gavėjams ir vienos dienos pašalpos dydis siekė 69.00 litus.³¹

Vaikų auginimas taip pat reikalauja ypatingų išlaidų, todėl socialinės apsaugos tikslas yra kompensuoti bent dalį patiriamų išlaidų. Bloga demografinė situacija sudaro iliuziją, kad didesnės pašalpos padidins ir gimimų skaičių, tačiau jau įsitikinta, kad tai tikrai nėra tiesiogiai proporcingi dydžiai. Periodinės išmokos skiriamos vaikams iki jie sulaukia tam tikro amžiaus. Išmokos gali būti padidinamos dėl vaiko specifinės priežiūros sergant ar esant neįgalumui. 2006 m. vaikų iki 18 metų pirmą kartą pripažintų neįgaliais buvo 1968, o jau 2007 m. – 2170.

Europos kultūros regionui būdinga tai, kad pirmame vaiko gyvenimo etape geriausią priežiūrą gali garantuoti motinos, tėvai arba kiti už vaiko auklėjimą atsakingi asmenys. Valstybinės institucijos, socialinės gerovės susivienijimai ar kitos visuomeninės struktūros apsiriboja vaiko auklėjimui skirta pagalba.³²

Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintoje penkioliktosios Vyriausybės programoje yra numatyta gerinti sąlygas motinystei ir tėvystei, peržiūrint socialinio draudimo kompensuojamojo uždarbio apskaičiavimo metodiką ir reikalavimus motinystės / tėvystės pašalpų dydžiams apskaičiuoti remiantis ilgesnio laikotarpio pajamomis, drauge atsižvelgiant į interesus jaunų motinų, negalėjusių įgyti didesnio stažo dėl studijų ar mokslo, siekiant, kad motinystės ir tėvystės atostogų pašalpa neviršytų 100 proc. turėto darbo užmokesčio, vaikų

³¹ Statistikos departamentas *Pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: < <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1680> >.

³² *Socialinė apsauga: tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra*. Vilnius: Sveikatos Ekonomikos Centras, 1998, p. 27.

priežiūrai motinystės laikotarpiu numatant papildomą paramą iš valstybės biudžeto toms šeimoms, kurios susilauks pametinių, dvynukų ar trynukų, parengiant naują socialinės paramos teikimo sistemos koncepciją, kurioje būtų peržiūrima neefektyviai veikianti išskaidyta parama, siekiant pereiti į bendros paramos sistemą, kad socialinė parama būtų sujungiama į vieną išmoką.³³

Vaikų auginimas reikalauja ypač daug išlaidų ir šiuo atveju socialinė rizika pasireiškia pajamų trūkumu, kurių kompensavimas galėtų būti laikomas indėliu, stengiantis sudaryti vienodas sąlygas visiems visuomenės nariams.

---

³³ Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

2. SOCIALINIŲ RIZIKŲ REGULIAVIMAS IR JŲ REIKŠMĖ SOCIALINĖS APSAUGOS TEISĖJE

Socialinę apsaugą reguliuojančios normos negali egzistuoti nekintančios, todėl atsižvelgiant į asmens poreikius ir esamas socialines rizikas, priklausomai nuo šalies ekonominės situacijos, socialinės rizikas stengiamasi numatyti ir jas reguliuoti. Šiame skyriuje apžvelgiamas pagrindinių socialinių rizikų reguliavimas Lietuvoje, socialinių rizikų įtaka ir reikšmė socialinės apsaugos teisėje.

2.1. SOCIALINIŲ RIZIKŲ REGULIAVIMAS

Socialinės rizikos veiksniams išvengti buvo sukurta socialinės apsaugos sistema. Visame pasaulyje ji yra interpretuojama įvairiai. Kaip nėra vieningo socialinės rizikos apibrėžimo, taip nėra ir vieningo socialinės apsaugos apibrėžimo. Visuotinai pripažintų socialinių rizikų atvejais, kaip dėl senyvo amžiaus, bedarbystės ar netekto darbingumo, atsiradus papildomų išlaidų šeimoje, ar netekus uždarbį gavusio maitintojo vieningai reguliuojamų ir administruojamų priemonių visuma, taikoma konkrečiam socialinės rizikos atvejui, vadinama socialinės apsaugos šaka arba sistema.³⁴

Socialinė apsauga vykdoma vadovaujantis atitinkamais principais. Socialinės apsaugos teisėje, kaip ir kitose teisės šakose, teisės principai – tai pagrindiniai nuostatai, arba „vadovaujantys pradai“, kurie parodo tam tikrų visuomeninių santykių dėsningumus, esminius bruožus ir vystymosi tendencijas. Būtent šių tendencijų supratimas leidžia įstatymų leidėjams suformuoti tokią teisinę sistemą, kurioje būtų pastebimi minėti dėsningumai, ir sukurti harmoningą teisinę socialinio aprūpinimo sistemą.³⁵

Valstybinis socialinis aprūpinimas – valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų Respublikos gyventojams, kurie negali dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų arba yra nepakankamai aprūpinti, apimanti visus Respublikos gyventojus.³⁶

³⁴ PIETERS, Danny. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998. p. 13.

³⁵ MACULEVIČ, JURIJ. Socialinė apsaugos teisės principų samprata ir jų reikšmė reguliuojant socialinės apsaugos santykius. *Jurisprudencija*, 2004, t. 56(48), p. 5-11.

³⁶ Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-761.

Socialinės apsaugos struktūrinę sandarą atspindi 4 lentelėje pateikti duomenys:

4 lentelė

Socialinės apsaugos struktūra

Socialinė apsauga				Specialios Socialinės išmokos
Socialinis draudimas	Socialinė parama			
	Piniginė socialinė paramas	Socialinės paslaugos		
		Specialiosios	Bendrosios	
Pensijų draudimas	Šalpos išmokos:			Prezidento pensija
Ligos ir motinystės	pensijos ir kompensacijos	Dienos globos įstaigos	Informavimas ir konsultavimas	Lietuvos Respublikos I ir II laipsnio pensijos
draudimas	Išmokos vaikams (šeimospašalpos)	Laikino gyvenimo įstaigos	Pagalba namuose	Nukentėjusių asmenų pensijos
Sveikatos draudimas	Laidojimo pašalpa			Karių ir pareigūnų pensijos
Nedarbo draudimas	Transporto lengvatos	Stacionarios globos ir slaugos įstaigos	Slauga namuose	Teisėjų pensijos
Draudimas nuo nelaimingų	Socialinė pašalpa	Mišrių socialinių paslaugų įstaigos	Globos pinigai	Mokslininkų pensijos
atsitikimų darbe ir profesinių ligų	Būsto išlaikymo ir kitos kompensacijos			Signatarų rentos Artistų rentos

2. 1. 1. SOCIALINIS DRAUDIMAS

Socialinė apsauga struktūrizuojama pagal socialinius pavojus ir yra neatsiejama žmogaus gyvenimo dalis. Jos pagrindą sudaro valstybinio socialinio draudimo sistema, užtikrinanti apdraustiems šalies gyventojams, patekusiems į socialinės rizikos situaciją, pajamas senatvės, ligos, invalidumo (netekto darbingumo), nedarbo, nelaimingų atsitikimų darbe atvejais. Valstybinis socialinis draudimas – viena psichologiškai labiausiai priimtinių ir daugelyje pasaulio šalių paplitusių pajamų perskirstymo formų - sudaro didžiausią ir svarbiausią Lietuvos socialinės apsaugos sistemos dalį, apimdama kone visus gyventojus, iš kurių daugiau negu ketvirtadalis gauna jo mokamas išmokas, o pensinis draudimas – vieną svarbiausių ir reikšmingiausių Lietuvos socialinio draudimo dalių.

1776 m. JAV buvo įkurta pirmoji pensijų sistema, o 1918 metais atkurta nepriklausomybė buvo ir savarankiškos Lietuvos pensijų politikos pradžia, kai Laikinosios Vyriausybės deklaracijoje nuskambėjo pasiryžimas sutvarkyti socialinius reikalus. 1919 metais buvo paruoštas Draudimo nuo ligos įstatymo projektas, bet paskelbtas buvo tik 1926

metais .³⁷ 1926 metais priimtu įstatymu įsteigiant Vyriausiąją socialinio draudimo valdybą numatytas pasirūpinimas pensijų draudimu nebuvo spėtas įgyvendinti ir tik valstybės tarnautojai ir kariškiai tarpukaryje buvo aprūpinti ištarnauto laiko pensijomis. Tai rodo, kad pirmiausia valstybinėmis pensijomis buvo siekiama aprūpinti valstybės tarnautojus. Sunki tarpukario krašto ekonominė padėtis, archainė agrarinė visuomenės sankloda su negausia darbininkų klase ir išoriniai pavojai Lietuvos valstybingumui lėmė atsilikimą nuo kitų Europos valstybių, o tuo pačiu ir atsilikimą pensijų srityje. Nespėjusį išibėgėti pensijų sistemos kūrimą Lietuvoje, keliems dešimtmečiams pakeitė Sovietų Sąjungos sistema, veikusi iki pat Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., kovo 11 d. Pagrindiniai sovietinės sistemos principai buvo įtvirtinti 1956 m., įstatyme, o priimtame 1964 m. buvo patvirtintas pensijos skyrimas kolūkiečiams. Taip buvo sukurta sistema, pasirūpinusi darbininkais, kolūkiečiais ir valstybės tarnautojais Sovietų Sąjungoje, o tuo pačiu ir Lietuvoje. Buvo skiriamos pensijos mokslininkams ir valstybei nusipelnusiems žmonėms. Jos buvo dosnesnės, kaip ir partijos nomenklatūrininkams ar kultūriniam elitui skiriamos pensijos. Kuriant pensijų sistemą buvo pasinaudota Vokietijoje sukurta Bismarko sistema, t. y., kai pensijų mokėjimas remiasi sumokėtomis įmokomis iki pensijos gavimo. Taigi socialinis aprūpinimas nedarbingų piliečių atžvilgiu atlieka iš esmės tokią pat funkciją, kaip darbo užmokestis darbingų piliečių atžvilgiu(...) ir (...) piliečių subjektyvinės teisės į kurios nors rūšies socialinį aprūpinimą, taip pat tų teisių turinys dažniausiai priklauso nuo tų piliečių ankstesnės ar dabartinės darbinės veiklos (darbo stažo) ir nuo jų gauto arba gaunamo darbo užmokesčio dydžio.³⁸ Baigiantis aštuntajam dešimtmečiui pensijos jau aprėpė visus gyventojus ir tapo ganėtinai dosnėmis, atitinkančiomis ir kitų šalių pensijų plėtros tendencijas. Tai atsispindi ir žemiau pateiktoje lentelėje:

---

³⁷Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Socialinis draudimas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1593008878>>.

³⁸ NEKROŠIUS, Ipolitas. *Tarybinė socialinio aprūpinimo teisė*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 4

Pagrindinės sovietų senatvės pensijų sistemos charakteristikos 1989 metais³⁹

<i>Pensinis amžius</i>	<i>Minimalus draudimo stažas</i>	<i>Pensijos apskaičiavimo formulė</i>	<i>Minimali ir maksimali išmoka</i>	<i>Priedai</i>	<i>Socialinė pensija</i>	<i>Dvigubos pensijos</i>
55 metai moterims ir 60 metų vyrams	20 metų moterims ir 25 metai vyrams	50-85% nuo paskutinių metų vidurkio ar 5 geriausių darbo metų darbo užmokesčio vidurkio per paskutinius 10 metų	70-120rb, 132.5-160rbkai kurioms asmenų kategorijoms	10-20% už išlaikytinius bei už ilgalaikį darbą vienoje darbovietėje	20 rb	Nebuvo

Dar iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo 1990 m. vasario 13 d. Aukščiausioji taryba priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos TSR Valstybinio socialinio draudimo sistemos pertvarkymo“. Tame nutarime buvo nurodyta iš Lietuvos profesinių sąjungų perimti socialinį draudimą valstybės žinion ir buvo įkurta Valstybinio socialinio draudimo valdyba (SODRA). Reformos esmė buvo sukurti įmokomis nuo algų finansuojamą socialinę draudimo sistemą. Tačiau Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema, funkcionuojanti einamojo finansavimo principu nepajėgė užtikrinti žymesnio pensijų augimo, todėl nuo 1995 buvo priimti nauji pensijų įstatymai, kurie jau atspindėjo pasikeitusią ekonominę situaciją, numatant griežtesnę teisę į pensijų gavimą, priklausomai nuo mokėtų įmokų.

Dabartinės Lietuvos valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos pagrindinis bruožas ir skirtumas nuo buvusios pensijų sistemos yra tai, kad pensijos gavimas ir jos dydis priklauso nuo įmokų į Valstybinį socialinio draudimo fondo biudžetą ir nuo asmens socialinio draudimo stažo. Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema remiasi einamojo finansavimo, universalumo, kartų solidarumo, tęstinumo bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymo principais.

Einamojo finansavimo principas reiškia, kad žmonių mokamos socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos ateičiai, o iš karto panaudojamos pensijų išmokoms. Toks pensijų finansavimo principas apsaugo nuo pajamų nuvertėjimo ir užtikrina galimybę pensijoms

³⁹ LAZUTKA, Romas. Pensijų sistemų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2007, nr. 2, p. 72.

didėti kartu su šalies vidutinėmis pajamomis, tačiau tuo pačiu metu pensijų mokėjimas priklauso nuo nenutrūkstamo įmokų srauto. Einamųjų išmokų principo pagalba išryškinamas solidarumo tarp kartų principas, tačiau ekonomikos nuosmukio metu išryškina ir neigiamą šio principo pusę: įmonėms bankrutuojant auga nedarbas, mažėja darbo užmokestis, tuo pačiu mažėja ir socialinio draudimo įmokų surenkamumas. Universalumo principas suteikia galimybę visiems Lietuvos gyventojams gauti socialinio draudimo pensijas ir remiantis tęstinumo ir prisiimtų įsipareigojimų vykdymo principu gauti išmokas įvykus draudiminiam įvykiui. Kartų solidarumo principu pagrįsta pensijų mokėjimo sistema apima ir dirbančiuosius, ir pensininkus, nes dirbančiųjų įmokomis išlaikomi nedirbančios kartos pensijų gavėjai. Tačiau tokia esama situacija menkina paskatas dalyvauti pensijų sistemoje, dažnai net ir vengiant mokėti įmokas, nes dirbantieji nemato tiesioginio ryšio tarp savo mokamų įmokų ir būsimos pensijos.

6 lentelė

Socialinio draudimo pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms⁴⁰

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pensijų gavėjų skaičius metų pabaigoje tūks. Lt	941,1	933,7	942,4	945,8	942,4	928,5	917,6	912,4
Išlaidos pensijoms, mln. Lt	35 86,1	3553,4	3 650,6	38 73,8	42 13,9	47 29,7	52 77,0	6 578,2
Išlaidos pensijoms, palyginti su BVP, %	7,8	7,3	7,0	6,8	6,7	6,6	6,4	6,7

Per pastaruosius septynerius metus didėjo ir invalidumo ir netekto darbingumo pensijos, nors lyginant su bendru vidaus produktu (BVP) procentais, 2001 jos kilo gerokai greičiau, o 2002 ir 2003 metais buvo taip pat didesnės, lyginant su BVP augimu.⁴¹

1999 m. priimtas ir nuo 2000 m. sausio 1d. įsigaliojęs Pensijų fondų įstatymas šiek tiek pakeitė situaciją, nes įteisino galimybę draustis papildomu pensijiniu draudimu. Savanoriškas dalyvavimas pensijų fonduose nėra alternatyva valstybiniam socialiniam draudimui, jis tik suteikė galimybę dalį savo mokamų įmokų tvarkyti patiems.

⁴⁰ Statistikos departamentas *Pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-12]. Prieiga per internetą:

<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160302&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIID=5688&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

⁴¹ Statistikos departamentas. *Išmokų gavėjai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-12]. Prieiga per internetą:

<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160405&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSIID=5690&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.

Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymo 9 straipsnyje sakoma: Lietuvos Respublikos valstybinis socialinis draudimas veikia kaip savarankiška finansų ir kredito sistemos grandis, kurios pagrindas yra Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas.⁴²

Pagal šiuo metu galiojančią Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą⁴³ yra mokamos šios pensijų rūšys:

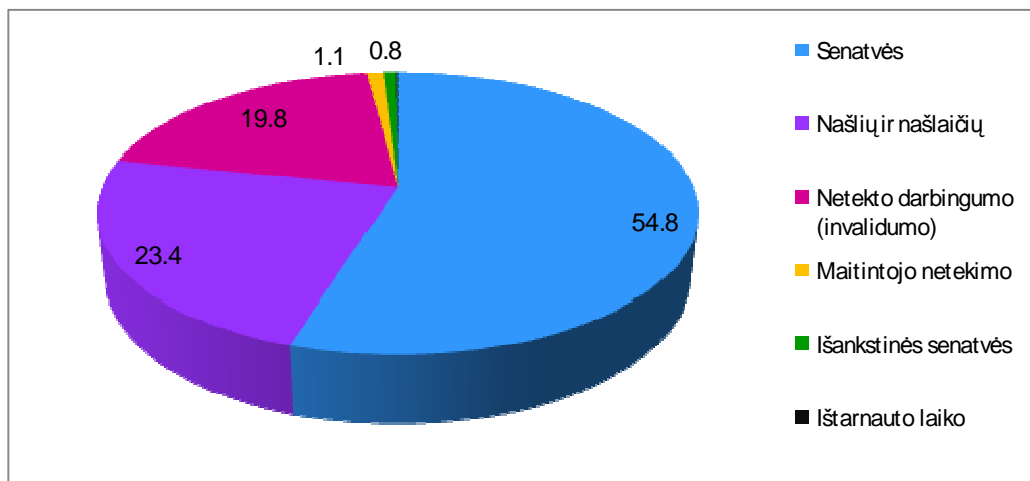
- ✓ Senatvės;
- ✓ Netekto darbingumo;
- ✓ Našlių ir našlaičių.

Toliau yra mokamos ir iki 1995m. sausio 1d. paskirtos maitintojo netekimo, ištarnauto laiko ir invalidumo pensijos.

2003-11-18 buvo priimtas Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas⁴⁴, ir 2007 m. valstybinio socialinio draudimo mokamų pensijų skaičiaus pasiskirstymo pagal pensijų rūšis diagramoje išankstinės pensijos sudaro tik 0.8 procento iš visų pensijų.

4 diagrama

Pensijų skaičiaus pasiskirstymas pagal pensijų rūšis⁴⁵

Lietuvos Respublikos Konstitucijos IV skirsnyje apie tautos ūkį ir darbą buvo įtvirtinta svarbi socialinė teisė – Valstybės laidavimas gauti pensiją ar paramą socialinės rizikos atvejais, o to paties skirsnio 52 straipsnis numato, kad piliečių teisę senatvės ar

⁴² Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-761.

⁴³ Ibid., 2005, Nr. 71-2555.

⁴⁴ Ibid., 2003, Nr. 114-5116.

⁴⁵ Cit. op. 25.

invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ar kitais atvejais į numatytą paramą nustato įstatymai.⁴⁶

Nuo 2009 metų sausio 1 d. Lietuvoje praplėstas apdraustųjų ratas. Socialiniu draudimu pradėti drausti autorinius atlyginimus, atlikėjų ar sporto veiklos pajamas gaunantys asmenys bei ūkininkai ir jų partneriai. Taip pat pasikeitė savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo tvarka. Socialinio draudimo įmokų tarifai pasikeitusioms apdraustųjų grupėms 2009 metams ir planuojami 2010 ir 2011 metams pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė

Socialinio draudimo įmokų tarifu dydžiai naujai draudžiamoms asmenų grupėms
2009 – 2011⁴⁷

Sodros“ įmokų tarifų dydžiai naujai draudžiamoms asmenų grupėms						
Naujai draudžiamos asmenų grupės:	Draudėjo mokamos įmokos			Apdraustojo mokamos įmokos		
	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.
Asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis, draudžiami visomis valstybinio socialinio draudimo rūšimis	23,3 % pensijų soc. draudimui 3,4 % ligos ir motinystės soc. draudimui 1 % nedarbo soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui 0,3 % bendram nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	23,3 % pensijų soc. draudimui 3,4 % ligos ir motinystės soc. draudimui 1 % nedarbo soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui 0,3 % bendram nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	23,3 % pensijų soc. draudimui 3,4 % ligos ir motinystės soc. draudimui 1 % nedarbo soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui 0,3 % bendram nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	3 pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	3 pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	3 pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui
Bendras tarifas	31 %	31 %	31 %	9 %	9 %	9 %
Asmenys, gaunantys autorinius atlyginimus iš	7 % visoms soc. draudimo rūšims	14 % visoms soc. draudimo rūšims	23,3 % pensijų soc. draudimui	1 % pensijų soc.	2 % pensijų soc.	3 % pensijų soc.

⁴⁶ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁷ Cit. op. 30.

to paties darbdavio	3 % sveikatos draudimui	3 % sveikatos draudimui	3,4 % ligos ir motinystės soc. draudimui 1 % nedarbo soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui 0,3 % bendram nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų soc. draudimui	draudimui 6 % sveikatos draudimui	draudimui 6 % sveikatos draudimui	draudimui 6 % sveikatos draudimui
Bendras tarifas	10 %	17 %	31 %	7 %	8 %	9 %
Asmenys, gaunantys autorinius atlyginimus ne iš to paties darbdavio	7 % pensijų bei ligos ir motinystės soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui	14 % pensijų bei ligos ir motinystės soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui	23,3 % pensijų soc. draudimui 3,4 % ligos ir motinystės soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui	1 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	2 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	3 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui
Bendras tarifas	10 %	17 %	29,7 %	7 %	8 %	9 %
Visos atlikėjų pajamos ir iki 4 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų sportininkų pajamos (2009-2010 metais)	7 % pensijų ir motinystės soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui	14 % pensijų ir motinystės soc. draudimui 3 % sveikatos draudimui	23,3 % pensijų soc. draudimui 2,2 % motinystės 3 % sveikatos draudimui	1 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	2 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui	3 % pensijų soc. draudimui 6 % sveikatos draudimui
Bendras tarifas	10 %	17 %	28,5 %	7 %	8 %	9 %
Ūkininkų ir jų partnerių gautos pajamos (moka įmokas, jei pajamos lygios arba didesnės kaip 4 ir mažesnės arba lygios 14 europinio dydžio vienetų)	8 % pensijų ir motinystės soc. draudimui nuo MMA	16 % pensijų ir motinystės soc. draudimui nuo MMA	26,3 % pensijų soc. draudimui 2,2 % motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) soc.	Nėra	Nėra	Nėra

			draudimui nuo MMA			
Bendras tarifas	8 %	16 %	28,5 %	--	--	--
Ūkininkų ir jų partnerių gautos pajamos (moka įmokas, jei pajamos didesnės kaip 14 europinio dydžio vienetų)	8 % pensijų ir motinystės soc. draudimui (ribos: moka nuo MMA iki 1 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio)	16 % pensijų ir motinystės soc. draudimui (ribos: moka nuo MMA iki 1 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio)	26,3 % pensijų soc. draudimui 2,2 % motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) soc. draudimui (ribos: moka nuo MMA iki 1 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio)	Nėra	Nėra	Nėra
Bendras tarifas	8 %	16 %	28,5 %	--	--	--
Savarankiškai dirbančių asmenų pajamos (išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla, turint verslo liudijimus) iki 4 einamųjų metų draudžiamųjų pajamų (2009-2010 metais)	10 % pensijų soc. draudimui ir motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) soc. draudimui (moka avansu kas ketvirtį, bet ne mažiau kaip 180 Lt kas mėn.)	20 % pensijų soc. draudimui ir motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) soc. draudimui (deklaravus pajamas už 2009 m. primoka skirtumą)	26,3 % pensijų soc. draudimui 2,2 % motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės) soc. draudimui	Nėra	Nėra	Nėra
Bendras tarifas	10 %	20 %	28,5 %			
Savarankiškai dirbančių asmenų pajamos, kurie verčiasi individualia veikla, turint verslo liudijimus	Įmokos dydis -50 proc. valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydžio (180 Lt) tik pagrindinei pensijos daliai. Savanoriškai gali draustis papildomai pensijos daliai, t.y. mokėti 15 proc. valstybiniam socialiniam draudimui deklaruojamų sumų, neviršijančių LRV patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio.			Nėra	Nėra	Nėra

SENATVĖS PENSIJA. Teisę gauti senatvės socialinio draudimo pensiją turi nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie buvo privalomai draudžiami arba patys draudėsi. Užsienio piliečiai ar asmenys be pilietybės turi tas pačias teises gauti valstybinio socialinio draudimo senatvės pensiją pagal Lietuvos Respublikos įstatymus, jeigu tarptautinės sutartys nenumato kitaip.

Valstybinę socialinio draudimo pensiją sudaro 2 dalys: pagrindinė ir papildoma, taip pat priedas už darbo stažo metus. Pagrindinės pensijos dalies ir priedo už stažą metus matas yra valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija, kuri mokama turintiems būtinąjį valstybinio socialinio draudimo stažą ir kitus įstatyme numatytus reikalavimus. Papildoma pensijos dalis skaičiuojama pagal asmenų draudimo stažą ir draudžiamąsias pajamas. Priedas už darbo stažą yra mokamas tik įgijusiems didesnę kaip 30 metų socialinio pensijų draudimo stažą.

Apdraustojo asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, sudaro asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, ir asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant savarankiškai.⁴⁸ Stažas skaičiuojamas metais ir apskaičiuotas už kiekvienus metus yra sudedamas, per kalendorinius metus negali būti įskaityti daugiau kaip vieni valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo metai. Jei metai nepilni, mėnesių skaičius dalinamas iš dvylikos.

Valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydį tvirtina Vyriausybė, Valstybinio socialinio draudimo fondo tarybos teikimu ir jis negali būti mažesnis už 110 procentų minimalaus gyvenimo lygio (MGL).*

Asmuo įgyja gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją, jei turi minimalų (15 metų) arba būtinąjį (30 metų) valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą ir yra sukakęs 62.5 metų amžių, jei tai vyras ir 60 metų amžių, jei tai moteris. Asmenims, pagal įstatymo numatytus reikalavimus turintiems teisę gauti valstybinę socialinio draudimo pensiją, papildoma pensijos dalis apskaičiuojama pagal formulę $0.005 \times s \times k \times D + 0.005 \times S \times K \times D$, joje:

s – asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas iki 1994 m. sausio mėn. 1 d.;

⁴⁸ Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447.

*šiuo metu bazinė socialinė išmoka.

k – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, kurio skaičiavimo ypatumai išdėstyti šio įstatymo 56 straipsnyje;⁴⁹

S – asmens įgytas valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas po 1994 m. sausio mėn.1 d.;

K – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas, kurio skaičiavimas numatytas 19 šio įstatymo straipsnyje;⁵⁰

D – Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos priedas už stažo metus skaičiuojamas dauginant 3 procentus valstybinės socialinio draudimo senatvės bazinės pensijos iš kiekvienų metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus.

Asmeniui, gavusiam išankstinę pensiją, valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija mažinama 0.4 procentu už tuos mėnesius, už kuriuos jam buvo mokėta išankstinė pensija.

Asmenims, sergantiems hipofiziniu nanizmu (liliputams), būtinas ir minimalus darbo stažas mažinamas 10 metų, o į pensiją jie turi teisę išeiti 15 metų anksčiau.

Pensininkui mirus, pensija išmokama už mirties mėnesį ir dar už 2 mėnesius papildomai.

NETEKTO DARBINGUMO PENSIJOS. Teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją turi asmenys, kuriems Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo⁵¹ nustatyta tvarka nustatytas darbingumo lygis arba kurie pripažinti nedarbingais. Nedarbingumo lygį, priežastį, atsiradimo laiką, terminą ir netekto darbingumo procentus nustato Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Jei asmeniui sukanka senatvės pensijos amžius, jis gali pasirinkti, kurią pensiją gaus: ar netekto darbingumo, ar senatvės. Jei asmuo turi teisę gauti netekto darbingumo pensiją išankstinės pensijos gavimo metu, jam paskirtoji netekto darbingumo pensija nemažinama iki tol, kol sueis senatvės pensijos amžius. Taip pat netekto darbingumo pensija nemažinama ir asmenims, kol jiems sueis senatvės pensijos amžius, dalyvavusiems pensijų kaupime.

---

⁴⁹ Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447.

⁵⁰ Ibid., 2005, Nr.71-2555.

⁵¹ Ibid., Nr. 71-2554.

Asmuo įgyja teisę gauti netekto darbingumo pensiją, jei turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, kurį asmeniui iki 22 metų sudaro 2 mėnesiai, o sulaukus 22 metų jis kasmet didinamas po 2 mėnesius, kol sukaks 38 metai. Nuo 38 metų kasmet didinamas po 6 mėnesius, bet negali viršyti minimalaus stažo, numatyto senatvės pensijai gauti. Būtinasis darbo stažas iki kol asmeniui sukaks 24 metai yra nustatytas vieneri metai, o sukakus 24 metams didinamas kasmet po 4 mėnesius per metus, kol sukaks 38 metai, o sukakus 38 metams, didinamas kiekvienais metais po vienerius metus, bet negali viršyti būtinąjo stažo, reikalingo senatvės pensijai gauti.

Asmenų, netekusių 75 - 100 procentų darbingumo, pagrindinė pensijos dalis yra lygi 150 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, o asmenų, netekusių 60 – 70 procentų darbingumo, - 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos. Taip yra skaičiuojama asmenims, turintiems būtinąjį darbo stažą, o turintiems mažesnį darbo stažą atitinkamai mažinama, dauginant socialinio draudimo bazinės pensijos atitinkamai 150 ar 110 procentų iš turimo darbo stažo ir dalijant iš būtinąjo. Netekto darbingumo socialinio draudimo pensija asmenims, netekusiems 45 – 55 procentų darbingumo, apskaičiuojama kaip asmenims, kurie yra netekę 60 – 70 procentų darbingumo, bet gautą sumą sumažinant 50 procentų. Papildoma pensijos dalis ir priedas už darbo stažą skaičiuojami kaip ir valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijai gauti.

Pasibaigus terminui, už kurį buvo paskirta invalidumo pensija, vietoj jos skiriama netekto darbingumo pensija arba, jei asmuo sukakęs senatvės pensijos amžių – valstybinio socialinio draudimo senatvės pensija.

NAŠLIŲ IR NAŠLAIČIŲ PENSIJOS. Šios pensijos yra skiriamos pagal įstatyme numatytas sąlygas sutuoktiniui bei vaikams (įvaikiams), kai asmuo jo mirties dieną ar pripažinto nežinia kur esančio dieną buvo įgijęs teisę gauti valstybinę socialinio draudimo netekto darbingumo ar senatvės pensiją arba gavo vieną iš šių pensijų.

Našlių pensiją turi teisę gauti sukakę senatvės pensijos amžių arba pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais našlė arba našlys, neatsižvelgiant į sutuoktinio amžių mirties metu. Našlė arba našlys, neturėję su mirusiuoju vaikų, turi teisę gauti našlių pensiją tik tuo atveju, jei po santuokos įregistravimo iki sutuoktinio mirties praėjo ne mažiau kaip vieneri metai. Našlių pensija skiriama našlių pensijos bazinio dydžio, kuris šiuo metu yra 70 litų, jos dydį tvirtina Vyriausybė.

Teisę gauti našlaičių pensiją turi mirusiojo vaikai ir įvaikiai iki 18 metų arba ilgiau, jei jie tapo neįgaliais iki 18 metų ir yra nuolat nedarbingi arba iš dalies darbingi, arba besimokantys dieninėse mokyklose ar studijuojantys tol, kol baigs mokytis. Mirusiojo vaikams (įvaikiams) ši teisė išlieka ir juos įvaikinus. Jeigu teisę į našlaičių pensiją turi tik vienas vaikas (įvaikis), jam skiriama galėjusios mirusiajam priklausyti pensijos 50 procentų, jei tokią teisę turi du ar daugiau našlaičių, jiems pensija skiriama visiems po lygiai, bet ne daugiau 100 procentų galėjusios mirusiajam priklausyti pensijos.

Abiejų tėvų netekusiems našlaičiams, pensijos skiriamos už kiekvieną iš jų. Jei našlaičiai turi teisę gauti pensijas ir už mirusį tėvą, tuomet mokama (jų pasirinkimu) už tėvą, jei ji didesnė.⁵²

IŠANKSTINĖ SENATVĖS PENSIJA. 2003 metais priėmus valstybinio socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymą, atsirado galimybė asmenims, kuriems iki senatvės pensijos likę 5 metai ir kurie per paskutinius 12 mėnesių buvo registruoti teritorinėje darbo biržoje bedarbiais, gauti išankstinę senatvės pensiją. Asmenims, turintiems teisę gauti išankstinę pensiją, galioja tokie patys reikalavimai, kaip ir turintiems teisę gauti senatvės pensiją, išskyrus reikalavimą dėl amžiaus. Išankstinės senatvės pensijos dydis skaičiuojamas kaip ir senatvės pensijos ir mažinamas po 0.4 procento už kiekvieną mėnesį, likusį iki senatvės pensijos amžiaus. Asmuo, gaudamas išankstinę pensiją, nepraranda galimybės ieškoti darbo, o įsidarinęs gali išankstinės pensijos atsisakyti.

Pagal Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymą⁵³ numatytas:

- ✓ ligos ir motinystės socialinis draudimas;
- ✓ nedarbo socialinis draudimas;
- ✓ nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas;
- ✓ sveikatos draudimas.

---

⁵²Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2555.

⁵³ Ibid., 1991, 17-447.

Bendrojo valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 2000 – 2009 metais

Metai	Bendras tarifas (%)	Pensijų socialiniam draudimui (%)	Ligos ir motinystės socialiniam draudimui (%)	Nedarbo socialiniam draudimui (%)	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui (%)	Sveikatos draudimui (%)
		Socialinio draudimo pensijai gauti				
2000	34	25	3,5	1,5	1	3
2001	34	25	3,5	1,5	1	3
2002	34	25	3,5	1,5	1	3
2003	34	25,9	3,3	1,5	0,3	3
2004	34	25,9	3,3	1,5	0,3	3
2005	34	26	3,3	1,4	0,3	3
2006	33,7	26,1	3,3	1,3		3
2007	33,7	26,2	3,3	1,2		3
2008	33,7	26,35	3,4	0,95		3
2009	33,7	26,3	3,4	1		9

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad nuo 2009 sausio mėnesio keičiasi socialinio draudimo įmokų tarifas sveikatos draudimui, jį sudaro 3 procentų apdraustojo įmoka ir 6 procentų draudėjo įmoka. Nelaimingų atsitikimų įmokų tarifai nustatomi pagal draudėjo rizikingumo ir traumatizmo grupės: 1 grupės – 1.0, 2 grupės – 0.4, o 3 grupės – 0.28 procento.⁵⁴

LIGOS IR MOTINYSTĖS SOCIALINIS DRAUDIMAS. Ligos ir motinystės socialiniu draudimu, kai draudžiama ligos, profesinės reabilitacijos, motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės), privalomai draudžiami asmenys, nurodyti Valstybinio socialinio draudimo įstatyme. Privalomai nedraudžiami asmenys turi teisę draustis savanoriškai.⁵⁵

Ligos pašalpa mokama asmenims, tapusiems laikinai nedarbingais ir turintiems per paskutinius 12 mėnesių 3 mėnesių darbo stažą arba netrumpesnę negu 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius (išimtytys numatytos šio įstatymo 8 straipsnio 2, 3, 4 ir 5 dalyse).⁵⁶

Ligos pašalpa mokama nuo 3 nedarbingumo dienos ir mokama, iki darbingumo atgavimo dienos ar darbingumo lygio nustatymo dienos. Gaunantiems socialinio draudimo netekto darbingumo (invalidumo) pensiją pašalpa mokama ne ilgiau kaip 90 dienų.

⁵⁴ Cit. op. 30.

⁵⁵ Valstybės žinios, 1991, Nr. 17-447.

⁵⁶ *Ibid.*

Besigydančiams specializuotuose stacionaruose nuo alkoholizmo, narkomanijos ar toksikomanijos asmenims, pašalpa mokama ne ilgiau kaip 14 dienų vieną kartą per kalendorinius metus. Kai apdraustasis asmuo slaugo sergantį šeimos narį, jam pašalpa mokama ne ilgiau kaip 7 darbo dienas, prižiūrint iki 14 metų vaiką pašalpa mokama iki 14 dienų.

Šiuo metu mokama ligos pašalpa lygi 85 procentams gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Ligos pašalpa, tapus laikinai nedarbingam dėl donorystės, mokama 100 gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Pašalpa nemokama, jei asmuo tapo laikinai nedarbingas dėl traumas, kurią gavo darydamas nusikalstamą veiką, sužalojo savo sveikatą ar apsimetė sergančiu, tapo nedarbingas dėl neblaivumo ar dėl piktnaudžiavimo psichiką veikiančiomis medžiagomis.

Motinytės pašalpa nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpiu. Tėvystės. Motinytės (tėvystės) pašalpa. Tobulinant socialinio draudimo sistemą nuo 2009 metų sugriežtintos motinytės, motinytės (tėvystės) ir tėvystės pašalpų skyrimo sąlygos.

9 lentelė

Valstybinio socialinio draudimo motinytės ir tėvystės pašalpas gaunantys asmenys

	2006	2007
Valstybinio socialinio draudimo motinytės (nėštumo ir gimdymo) pašalpa		
Pašalpas gaunančių asmenų skaičius	20 806	25 704
Išlaidos, tūkst. litų	99 323,7	140 239,0
Valstybinio socialinio draudimo motinytės (tėvystės) pašalpa (vaiko priežiūros iki vienerių metų)		
Pašalpas gaunančių asmenų skaičius	16 507	16 911
Išlaidos, tūkst. litų	164 179,3	277 701,4
Valstybinio socialinio draudimo tėvystės pašalpa (kol vaikui sukaks 1 mėn.)		
Pašalpas gaunančių asmenų skaičius	3 085	9 185
Išlaidos, tūkst. litų	5 496,5	19 162,3

Nuo 2006 metų iki 2007 metų labai ženkliai išaugo motinytės (nėštumo ir gimdymo) pašalpas gaunančių asmenų skaičius, taip pat tėvystės pašalpų skaičius. Tai vistiek sudaro prielaidą, kad didesnės išmokos gerina demografinę padėtį.

Nuo 2009 m. liepos 1 d. moterims iki pirmosios nėštumo ir gimdymo atostogų dienos reikalaujamas ne trumpesnis kaip 9 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius, o nuo 2009 m. spalio 1 d. – ne trumpesnis kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinytės socialinio draudimo stažas. Nuo 2009 m. sausio 1 d. kompensuojamasis uždarbis, pagal kurį

nustatomas motinystės, tėvystės ir motinystės (tėvystės) pašalpų dydis, yra apskaičiuojamas pagal apdrausitojo asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas per 9 kalendorinius mėnesius, nuo 2009 m. liepos 1 d. – per 12 kalendorinių mėnesių, buvusių prieš nėštumo ir gimdymo, tėvystės arba vaiko priežiūros atostogų pradžios mėnesį.⁵⁷

Tėvystės pašalpą turi teisę gauti tėvas iki vaikai sueis 1 mėnuo. Motinystės pašalpą turi teisę gauti bet kuris iš tėvų nuo nėštumo ir gimdymo atostogų laikotarpį iki tol, kol vaikui sukaks dveji metai.

Profesinės reabilitacijos pašalpa. Pagrindas skirti profesinės reabilitacijos pašalpą yra Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sprendimas dėl profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo ir profesinės reabilitacijos pažymėjimas. Asmuo turi turėti ne trumpesnę negu 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius darbo stažą. Pašalpa mokama kol asmuo taps garbingas arba jam bus nustatytas nedarbingumas, bet ne ilgiau negu 180 kalendorinių dienų.

NEDARBO SOCIALINIS DRAUDIMAS. Apdraustasis – fizinis asmuo, už kurį draudėjas nustatyta tvarka privalo mokėti nedarbo draudimo įmokas. Šis asmuo, tapęs bedarbiu, t. y. – nedirbantis darbingo amžiaus, nesimokantis pagal dienišią mokymosi formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravęs teritorinėje darbo biržoje kaip ieškantis darbo ir pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, šio įstatymo nustatyta tvarka ir sąlygomis turi teisę gauti nedarbo draudimo išmoką. Darbingu laikomas nuo 16 metų amžiaus asmuo.

Nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmė priklauso nuo darbo stažo, jos dydis apskaičiuojamas kaip pastovios ir kintamos dalių suma. Nedarbo draudimo išmoka neskiriama, jei bedarbis atsisakė siūlomo darbo, kuris atitinka Nedarbo draudimo mokėjimo nuostatus, be pateisinamų priežasčių atsisakė dalyvauti jo individualiame įdarbinimo plane, be pateisinamų priežasčių neatvyko į teritorinę darbo biržą nustatytu laiku, atsisakė teritorinės darbo biržos siūlomo sveikatos patikrinimo, kad būtų nustatytas tinkamumas darbui.

NELAIMINGŲ ATSTITIKIMŲ DARBE IR PROFESINIŲ LIGŲ SOCIALINIS DRAUDIMAS. Nelaimingų atsitikimų darbe draudimo rūšis yra grindžiama solidarumo

---

⁵⁷ Cit. op. 30.

principu, kai darbdavys moka draudimo įmoką už visus darbuotojus, o išmoka mokama tik tiems, kuriems atsitinka nelaimingas atsitikimas. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymu numatyta, kad atsižvelgiant į netekto darbingumo laipsnį asmeniui gali būti skirta vienkartinė išmoka, periodinė išmoka bei išmoka apdraustajam mirus.

10 lentelė

Nelaimingų atsitikimų darbe išmokų sąlygos ir dydžiai

Išmoka	Sąlygos	Dydis
Ligos pašalpa	Jei apdraustasis tapo laikinai nedarbingas dėl nelaimingo atsitikimo darbe arba profesinės ligos	100 procentų kompensuojamojo darbo užmokesčio
Netekto darbingumo vienkartinė kompensacija	Jei apdraustasis neteko iki 20 proc. darbingumo. Jei apdraustasis neteko daugiau kaip 20 procentų, bet mažiau kaip 30 procentų darbingumo. Jei apdraustajam nustatytas neterminuotas nedarbingumas	10 procentų apdraustojo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio dydžio 20 procentų apdraustojo 24 mėnesių kompensuojamojo uždarbio dydžio kompensacijos dydis trigubai didesnis
Netekto darbingumo periodinė kompensacija	Jei apdraustasis neteko daugiau kaip 30 procentų darbingumo	Kompensacija apskaičiuojama pagal formulę $0,5 \times d \times k \times D$, kur d – darbingumo netekimo koeficientas, k – kompensavimo koeficientas, D – mokėjimo mėnesį galiojančio vidutinės draudžiamosios pajamos
Išmoka apdraustajam žuvus	Apdraustajam žuvus dėl draudiminio įvykio, jo šeimos nariams lygiomis dalimis išmokama laidojimo pašalpa	100 procentų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų

Nuo 2006 metų sausio 1 dienos pradėta taikyti nuostata, kad socialinio draudimo įmokų tarifas nustatomas pagal kiekvieno draudėjo traumatizmo ir sergamumo rodiklius.

SVEIKATOS DRAUDIMAS. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo 3 straipsnis⁵⁸ numato privalomąjį ir papildomą (savanoriškąjį) sveikatos draudimą. Papildomojo (savanoriškojo) draudimo lėšas sudaro savanoriškos (papildomos) juridinių ir fizinių asmenų piniginės įmokos savanoriškąjį (papildomą) draudimą vykdančioms draudimo įmonėms. Papildomasis savanoriškas draudimas grindžiamas draudėjo ir draudiko sutartimis, kurių vykdymo ir ir sudarymo taisyklės nustato Vyriausybė. Draudėju gali būti juridinis arba

⁵⁸ Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287.

fizinis asmuo. Po papildomojo sveikatos draudimo sutartyse numatyto draudiminio įvykio atlyginamos draudimo sutartyse numatytos sveikatos priežiūros paslaugos.

Privalomojo sveikatos draudimo finansų pagrindą sudaro savarankiškas valstybinio Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetas, neįtrauktas į valstybės ir savivaldybių biudžetus. Apdraustieji privalomuoju sveikatos draudimu – draudžiamieji privalomuoju sveikatos draudimu, kurie šio įstatymo nustatyta tvarka moka arba už kuriuos mokamos šio įstatymo nustatyto dydžio įmokos. Privalomąjį sveikatos draudimą vykdo šios institucijos:

- 1) Privalomojo sveikatos draudimo taryba;
- 2) Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos;
- 3) Teritorinės ligonių kasos.

Privalomąjį sveikatos draudimą vykdančių institucijų veiklą nustato šis įstatymas ir kiti teisės aktai. Šio įstatymo 6 straipsnyje detalai išvardinti visi asmenys, draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu.⁵⁹

Remiantis išdėstytu, darytina išvada, kad Valstybinis socialinis draudimas pernelyg orientuotas į samdomus darbuotojus ir iki šiol buvusi nepakankama valstybinio socialinio draudimo apimtis gresia didelės apimties socialinių grupių, kurios gaus tik minimalią socialinę paramą atsiradimu. Mažos pensijos ir kitos socialinio draudimo išmokos negarantuoja pakankamo pajamų lygio senatvėje ir prognozuojamas tolesnis visuomenės senėjimas gali priversti mažinti socialines išmokas ir padidinti socialinės apsaugos išlaidų poreikį.

2. 1.2. SOCIALINĖ PARAMA

Socialinės paramos uždavinys socialinės apsaugos sistemoje – garantuoti minimalias socialines garantijas. Skirtingai nuo socialinio draudimo, kai išmokos siejamos su mokamomis įmokomis, socialinės paramos atveju egzistencijos garantavimas su įmokomis siejamas retai. Nustatant socialinės paramos dydį yra tikrinamos asmens turimos lėšos ir teikiamos tik turintiems teisę į tokias pašalpas.

Socialinė parama remiasi stokos principu – asmeniui suteikiama pagalba, jeigu jis neturi lėšų pragyvenimui ir yra nepajėgus pasirūpinti savimi. Socialinės paramos bruožai yra tokie, kad visos išlaidos dengiamos iš valstybės ar savivaldybių biudžetų, atliekami lėšų ir turto testai, kuriuose atsižvelgiama į turimas pajamas ir išteklius, o pašalpa nustatoma tokio

---

⁵⁹ Ibid.

dydžio, kad padidintų visas pareiškėjo pajamas iki minimalaus lygio, kuris tuo metu visuomenėje pripažįstamas kaip minimalus pragyvenimo lygis.⁶⁰

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme⁶¹ išmokoms apskaičiuoti ir apibrėžti taikomas bazinės socialinės išmokos dydis, kurio dydį nustatyta tvarka tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Šiuo metu bazinės socialinės išmokos dydis yra 130 litų (anksčiau MGL). Šios išmokos yra mokamos iš valstybės biudžeto. Jų rūšys:

- ✓ vienkartinė išmoka vaikui;
- ✓ išmoka vaikui;
- ✓ išmoka privalomosios tarnybos kario vaikui;
- ✓ globos (rūpybos) išmoka;
- ✓ vienkartinė išmoka įsikurti;
- ✓ vienkartinė išmoka nėščiai moteriai.

Vienkartinė išmoka vaikui skiriama kiekvienam gimusiam arba įvaikintam vaikui 11 bazinių socialinių išmokų dydžio.

Šeimoje, auginančioje vieną arba du vaikus, kiekvienam vaikui skiriama 0.75 bazinės socialinės išmokos dydžio, kol jam sukaks 3 metai. Nuo 3 metų iki kol mokosi ar studijuoja, bet ne ilgiau kaip iki 21 metų, skiriama po 0.4 procento bazinės išmokos per mėnesį. Taip pat išmoka skaičiuojama ir globojamam (rūpinamam) vaikui. Jei šeima augina 3 ir daugiau vaikų, iki 3 metų amžiaus skiriama po 1.1 bazinės socialinės išmokos kiekvienam vaikui, o nuo 3 metų amžiaus iki 24 metų (jei mokosi ar studijuoja), po 0.75 bazinės socialinės išmokos per mėnesį.

Privalomosios tarnybos kario vaikui jo tėvo tarnybos metu skiriama 1.5 bazinės socialinės išmokos dydžio išmoka per mėnesį.

Išmoka įsikurti skiriama vaikui, kuriam nustatyta globa (rūpyba) šeimoje ar vaikų globos institucijoje. Nuo 2009 metų sausio 1 dienos ši išmoka lygi 75 bazinių socialinių išmokų dydžiui. Vaikui, globojamam vaikų globos institucijoje, skiriama 4 bazinių socialinių išmokų suma per mėnesį, o globojamam (rūpinamam) vaikui šeimynoje, tuo laikotarpiu skiriama 8 bazinių socialinių išmokų dydžio suma per mėnesį.

---

⁶⁰ GUOGIS, Arvydas. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas, 2000.

⁶¹ Valstybės žinios, 2004, Nr. 88-3208.

Nėščiai moteriai, kuri neturi teisės pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą⁶² gauti motinystės pašalpos, likus 70 dienų iki numatomo gimdymo datos, skiriama 2 bazinių socialinių išmokų dydžio vienkartinė išmoka.⁶³

Socialinės rizikos šeimoms išmokos gali būti teikiamos ne tik pinigėmis lėšomis motinai, tėvui ar vyresniam kaip 16 metų vaikui, bet ir maisto produktais, kitais būtinais vaikui daiktais, talonais ir kortelėmis maistui, paslaugomis, apmokant vaikų maitinimo išlaidas mokyklose ar ikimokyklinėse įstaigose, bei kitais savivaldybių tarybų nustatytais būdais.

Piniginės socialinės pašalpos skiriamos nepasiturinčiom šeimoms ir vienu gyvenančių asmenų rėmimui kaip socialinės pašalpos ir kaip būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui ir išlaidų karštam vandeniui kompensacijos. Sąlygos, kuriomis skiriama parama, numatytos Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatyme.⁶⁴

Mokiniam parama nuo 2009 metų sausio 1 dienos skiriama priklausomai nuo tėvų gaunamų pajamų. Yra nustatytos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys:

1) mokinių nemokamas maitinimas:

- ✓ pietūs;
- ✓ pusryčiai;
- ✓ maitinimas mokyklose organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose.

2) parama mokinio reikmenims įsigyti.⁶⁵

---

⁶² Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574.

⁶³ Ibid., 1994, Nr. 1-621.

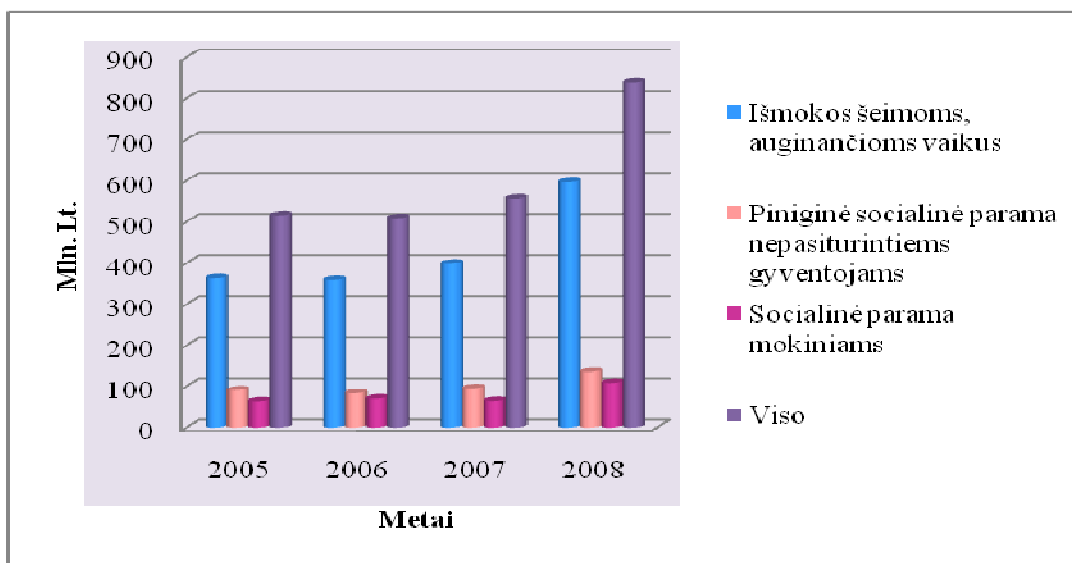
⁶⁴ Ibid., 2003, Nr. 73-3352.

⁶⁵ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Socialinė parama mokiniams* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?2017755153>>.

⁶⁵ Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2556.

Piniginės socialinės paramos gavėjai 2005-2008 metais

Gerėjant ekonominei situacijai, padarius kai kurias įstatymų pataisas, labai išaugo išmokos vaikams, piniginė parama nepasiturintiems žmonėms ir parama mokiniams.

Išmokos iš biudžeto yra skiriamos ir pagal Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymą. Jame numatytos šios šalpos išmokų rūšys:

- ✓ šalpos pensijos;
- ✓ šalpos našlaičių pensijos;
- ✓ slaugos ar priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinės kompensacijos;
- ✓ šalpos kompensacijos;
- ✓ tikslinis priedas.

Taip pat šalpos pensijos už invalidų slaugą namuose, paskirtos iki 2004 m. balandžio 1 dienos ir socialinės pensijos, paskirtos iki 1995 m. sausio 1 d.⁶⁶

Dar viena iš socialinės paramos rūšių – transporto lengvatos, numatytos Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatyme.⁶⁷ Transporto išlaidų kompensacijų tvarką nustato Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Kompensacijos yra mokamos iš Valstybės biudžeto. Lietuvos Respublikoje teikiamos šios transporto lengvatos:

- 1) teisė važiuoti nemokamai;
- 2) teisė įsigyti važiavimo bilietą su nuolaida;

⁶⁶ Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2556.

⁶⁷ Ibid., 2000, Nr. 32-890.

3) teisė į transport išlaidų kompensaciją.

Socialinės paramos sistema nepakankamai orientuota į žmogų, daugiau užsiimama formaliu pašalpų skirstymu, ir nors pastaraisiais metais sukurta ir greitai išaugusi paslaugų sistema suteikia galimybę sušvelninti ir spręsti užimtumo, skurdo mažinimo problemas, tačiau nepajėgi užtikrinti ir aprėpti visas socialinės atskirties grupes.

2. 1. 3. SOCIALINĖS PASLAUGOS

Tai yra viena iš sudėtinių socialinės apsaugos dalių. Jas teikia valstybinės, savivaldybių institucijos, nevyriausybinės organizacijos, religinės bendruomenės, fiziniai ir juridiniai asmenys. Savivaldybių socialinės paramos skyriai formuoja socialinių paslaugų teikimo strategiją, joms tenka ir pagrindinė atsakomybė už šių paslaugų teikimą.

Socialinės paslaugos yra paslaugos, kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neįgijusiam arba praradusiam gebėjimus ar galimybes savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimoms) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Socialinių paslaugų tikslas – sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ar stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį. Socialinės paslaugos teikiamos siekiant užkirsti kelią asmens, šeimos, bendruomenės socialinėms problemoms kilti, taip pat visuomenės saugumui užtikrinti.

Socialinių paslaugų teikimą numato Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas.⁶⁸ Socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias. Specialiosios paslaugos dar yra skirstomos į socialinę priežiūrą ir socialinę globą. Kadangi tik išimtiniais atvejais bendrosios socialinės paslaugos ir socialinė priežiūra keičiami į piniginę išmoką – pagalbos pinigus, todėl plačiau į socialinių paslaugų teikimo organizavimą nebus gilinama.

---

⁶⁸ Ibid., 2006, Nr. 17-589.

3. SOCIALINIŲ RIZIKŲ RYŠYS SU SOCIALINĖS APSAUGOS IŠMOKOMIS

Šiame skyriuje bus stengiamasi atskleisti socialinių rizikų ryšį su socialinės apsaugos išmokomis, daugiausia dėmesio skiriant vienai svarbiausių ir didžiausių apimtį tiek išmokų sumom, tiek išmokų gavėjų skaičiumi turinčiai socialinės apsaugos išmokų rūšiai – pensijoms.

Lietuvos Respublikos pensijų sistemą sudaro pensijos, mokamos iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto ir valstybinės pensijos, finansuojamos iš valstybės biudžeto. Didžiausią ir svarbiausią sistemos dalį sudaro valstybinės socialinio draudimo senatvės, neįgalumo (invalidumo), našlių ir našlaičių pensijos. Valstybinio socialinio draudimo pensijos mokamos iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto, kuris yra savarankiškas, atskirtas nuo Valstybės biudžeto ir jo lėšos naudojamos tik Valstybinį socialinį draudimą reglamentuojančiuose įstatymuose numatytais išmokoms mokėti. Kadangi pensijos sudaro didžiausią Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto dalį, tai jų didėjimas sąlygoja ir bendrą Valstybinio socialinio draudimo biudžeto didėjimą. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos 2006 metais sudarė 7.799.666.6 tūkstančių Lt pajamų, o – 2007 metais – 9.758.655.7 tūkstančių Lt. Išlaidos atitinkamai 7.245.127.6 tūkst. Lt ir 9.282.659.0 tūkst. Lt. Pensijų draudimui iš paminėtų išlaidų teko 2006 metais 4.865.179.1 tūkst. Lt, o 2007 metais – jau 6.103.151.6 tūkst. Lt.⁶⁹ Išlaidų suma, skiriama socialiniam pensijų draudimui 2006 metais viršijo pusę visų išlaidų, o 2007 – metais viršijo du trečdalius Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidų. Augantį išlaidų poreikį sąlygojo išaugusios pensijos. Vidutinė pensija 2006 metais sudarė 370.81 Lt, o 2007 metais jau 455.69 Lt. Vidutiniškai 2007 metais buvo mokama 1086673 pensijų, iš jų – 590915 senatvės pensijų. Senatvės pensijos dydis išaugo nuo 2006 metais buvusios 476.88 Lt – iki 595.41 Lt 2007 metais.

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO IŠMOKOS. Kuriant valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemą Lietuvoje buvo siekiama užtikrinti bent minimalią apsaugą nuo skurdo senatvėje ir kompensuoti dėl socialinių rizikų prarastas pajamas. Nuo

---

⁶⁹ Valstybinio socialinio fondo valdyba *Pensijos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=283>>.

Nepriklausomybės atkūrimo apie dešimtmetį veikė tik valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema. Esama padėtis skatino ieškoti išeičių, nes padėtį sunkino Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficitas. 2000 metais balandžio 26 dieną priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas⁷⁰, kuris numatė Pensijų reformos koncepciją, numatančią privalomojo kaupimo privačiuose fonduose įvedimą. Šioje koncepcijoje buvo numatyti platūs ir patrauklūs pensijų reformos tikslai:

- ✓ pakeisti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų didesnes pajamas nei iki šiol, tačiau paskirstymas būtų ne padidintas, o sumažintas;
- ✓ finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą taip, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito;
- ✓ paskatinti taupymą šalyje bei sumažinti mokesčių vengimą.

Esamą padėtį kritikavo ir Lietuvos Laisvosios rinkos instituto viceprezidentė Guoda Steponavičienė, teigdama, kad einamosiomis įmokomis finansuojama valstybinė privalomojo draudimo sistema yra finansiškai negyvybinga, įmokos, palyginus su išmokomis santykinai mažos, egzistuoja rizika, kad politiniais sprendimais didinant išmokas bus sugriautas sistemos finansų balansas.⁷¹

Ilgai užtrukę būsimo įstatymo svarstymai, įstatymo priėmimą nukėlė iki 2002 metų gruodžio 3 dienos, kai buvo priimtas Seime ir įsigaliojo nuo 2003 metų sausio 1 dienos.⁷² Įstatyme buvo numatyta leisti savanoriškai pasirinkti, ar dalyvauti pensijų reformoje, ar likti tik socialinio draudimo sistemoje. Savarankiškai besidraudžiantiems, nes jie draudžiasi tik pagrindinei pensijos daliai, dalyvauti pensijų reformoje neleista. 2004 metais nuspręsta mokėti po 2.5 procentus nuo pajamų, už kurias mokamos socialinio draudimo įmokos, kasmet įmokas didinant vienu procentu kol pasieks 5.5 procentų ribą, tačiau priimti įstatymo pakeitimai nuo 2009 metų sausio 1 dienos įmokas sumažino iki 3 procentų, tokias pačias paliekant ir kitais metais.^{73*} Šia įmokos dalimi sumažės pensijos ir būsimiems pensininkams, dalyvaujantiems privačiuose pensijų kaupimo fonduose, iš Valstybinio socialinio draudimo

⁷⁰ Valstybės žinios, 2000, Nr. 36-998.

⁷¹ STEPONAVIČIENĖ, Guoda. Pensijų reforma. Ką rengiamasi reformuoti? In *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2009-04-19]. Prieiga per internetą: <http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/pensiju_reforma_ka_rengiamasi_reformuoti/1371>.

⁷² Valstybės žinios, 2003, Nr. 75-3472.

⁷³ Ibid., 2002, Nr. 123-5511.

*2009-04-16 paskelbtas Pensijų sistemos reformos projektas, kuriame numatyta įmokas į privačius pensijų fondus nuo 2009-07-01 iki 2010-12-31 sumažinti iki 2 procentų (žiūrėti 3 priedą).

fondo biudžeto. Šiuo požiūriu sumažės ir valstybės įsipareigojimai būsimiems pensininkams, taigi sumažės ir būsimų pensininkų socialinė apsauga.

Pensijų reforma, pervedant dalį įmokų į kaupiamuosius privačius pensijų fondus, buvo siekis padidinti senatvės pensijų dydį. Tačiau ši pensijų reforma, be tikėtinų teigiamų pokyčių, atnešė ir nemažai painiavos ir sunkiai paaiškinamų sprendimų: pasirašiusiems pensijų kaupimo sutartį, pasitraukti iš privačios pensijų schemos neleidžiama. Atsiradus šioms pensijoms, Lietuvos socialinės apsaugos srityje buvo atsisakyta absoliutinti socialinio solidarumo principą, nes pensijas kaupiant privačiuose fonduose, vargu ar galima vertinti pagal tuos pačius kriterijus, kaip vertinant socialinio draudimo pensiją, nes tai jau yra iš esmės civilinių santykių objektas.⁷⁴

Nuo 2009 metų sausio 1 sumažintas įmokų dydis į privačius pensijų fondus iki 3 procentų, sukėlė sumaištį ir privačiuose pensijų fonduose ir dalyvių lūkesčiuose. Kuriant privačių pensijų fondų schemas buvo tikimas, kad tai sumažins persikirstymą ir Valstybinio socialinio draudimo fondo deficitą. Susikūrus privačių pensijų fondų sistemai, tik daliniu privatizavimu apsiribojusi reforma neišsprendė jai iškeltų tikslų: padidinti apdraustųjų skaičių, įveikti socialinio draudimo fondo deficitą. Socialinio draudimo fondo deficitas buvo įveiktas spartaus ekonomikos augimo ir mažėjančio nedarbo dėka.

Šiuo metu, esant analogiškai situacijai, penkioliktoji Lietuvos Respublikos Vyriausybė bando spręsti problemas kitaip. Jų Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintoje programoje rašoma: Vyriausybė paveldėjo išderintą socialinės srities finansinę sistemą. "Sodros" mokamos pensijos nuo 2000 m. santykinai mažėja, palyginti su darbo užmokesčio ir BVP vienam asmeniui augimu. Valstybės kontrolė turi nemažai priekaištų privačių pensijų fondų veiklai. 2009 m. "Sodros" biudžete tikėtinas ne mažesnis kaip 1,3 mlrd. litų deficitas, o sukauptų finansinių rezervų "Sodra" nebeturi. Neišsprendus šių problemų, iškyla grėsmė visai šalies socialinei politikai. Greta šių iššūkių būtina tobulinti veikiančią sistemą, kad socialinė paramos politika būtų veiksmingesnė. Šie iššūkiai ir būtinybės diktuoja mūsų socialinės politikos gaires. Parengsime socialinio draudimo sistemos tobulinimo programą, skatinančią santykinį senatvės pensijų augimą. Sukursime prielaidas pereiti prie platesnio privačių kaupiamųjų pensijų fondų taikymo, išsaugodami solidarią atsakomybę už "Sodros" pensijų sistemą.⁷⁵

⁷⁴ BIRMONTIENĖ, Toma. Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, nr. 3 (105), p.316-363.

⁷⁵ Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870.

Socialinės apsaugos plėtros ribos glaudžiai siejasi su šalies ekonomikos plėtra, todėl dabartinė situacija pasaulinės krizės akivaizdoje verčia spręsti daug ir įvairių uždavinių vienu metu, į šių uždavinių sprendimą įeina ir valstybinio socialinio draudimo problemų sprendimas. Lėšų, pervedamų į kaupiamuosius pensijų fondus sumažinimas skaudžiai paliečia būsimų pensininkų ateitį, nes investuoti palankiausia esant ekonomikos nuosmukiui, o kaip tik šiuo palankiausiu metu įmokos bus mažesnės, atitinkamai mažės ir būsimų pensininkų pensijos, nes pensijų fonduose 2009 metų sausio mėnesio 12 dienos duomenimis dalyvauja jau 960760 Lietuvos gyventojų.⁷⁶

Susikūrę privatūs pensijų fondai daugumos buvo vertinami neigiamai, nes atimamos lėšos iš Socialinio draudimo fondo biudžeto, skriaudžiant dabartinius pensininkus, besirengiančius į pensiją ir minimalius atlyginimus gaunančius darbuotojus, – jiems nėra ekonominės naudos dalį savo užmokesčio skirti į privačius pensijų kaupimo fondus.⁷⁷

Šiuo atveju pasireiškiantis pensijų fondų kapitalizavimas yra akivaizdžiai nepalankus pensijų reformos dalyviams, nes indėlininko teisės labai apribotos, pati fondų grąžos rizika nei kiek neapriboja jų valdytojų administravimo išlaidų, net jei veikla ir nuostolinga. Išlieka rizika, kad žmogus, dalyvavęs antros pakopos draudime, negaus didesnės pensijos. Taip pat yra rizika, kad sumažėjusios pensijos gali padidinti valstybės išlaidas mažas pensijas gaunančių asmenų kompensacijoms.⁷⁸ Kaip galima alternatyva privatiems pensiniams fondams gal būt galėtų būti valstybinis fondas pačiame Valstybinio socialinio draudimo struktūros viduje. Tokiu atveju pensijų draudimo dalyvis galėtų rinktis. Nors kai kuriose šalyse kaip Norvegija⁷⁹ tokie yra, apie tai pradedama plačiau kalbėti tik dabar. Toks fondas galėtų lėšas investuoti skolindamas, o tai padėtų išspręsti kai kurias finansines Valstybinio socialinio draudimo problemas.

Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo sistemoje dėl socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo dažnai kyla klausimų. Teisė gauti pensiją – svarbi socialinė teisė, kuri įteisinta Konstitucijos 52 staripsnyje. 2003 metų gruodžio 3 dienos Konstitucinio teismo nutarime pažymima, kad, Konstitucijoje numatytos socialinės teisės ne kartą buvo interpretuotos Konstitucinio Teismo nutarimuose ir ne kartą pasisakyta, kad

---

⁷⁶Valstybinio socialinio fondo valdyba *Pensijų kaupimo sutartys* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-18]. Prieiga per internetą: < <http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>>.

⁷⁷MACULEVIČ, Jurij. Socialinės apsaugos keliai ir klystkeliai amžių sandūroje. In *Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos*. Konferencijos medžiaga. *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16).

⁷⁸*Ibid.*

⁷⁹*Ibid.*

Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios piliečiams teisę į pensinį aprūpinimą ir socialinę paramą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamos tos teisės įgyvendinimo ir ir teisinio gynimo priemones. Tai reiškia, kad įstatymu turi būti ne tik nustatytos šiame straipsnyje nurodytos pensijų ir socialinės paramos rūšys, bet ir užtikrintas tinkamas žmogaus teisės gauti pensiją ar socialinę paramą įgyvendinimas bei teisinis gynimas. Taigi Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos suponuoja įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų lėšų, būtinų pensijoms bei socialinei paramai, sukauptimą ir šių pensijų mokėjimą bei socialinės paramos teikimą.⁸⁰

2002 metų lapkričio 25 dienos Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo priimtame nutarime nurodyta, kad Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 23 straipsnio (1994 metų gruodžio 21 d. redakcija) nuostatos prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad jaunesniems kaip 65 metų pensininkams, kurie turi būtinaį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą ir kurių draudžiamosios pajamos neviršija 1,5 minimalios mėnesinės algos, mokama visa valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija. Jeigu jų draudžiamosios pajamos didesnės kaip 1,5 minimalios mėnesinės algos, mokama pagrindinė senatvės pensijos dalis. Minėto įstatymo 40 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad jei asmuo, kuriam paskirta valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija, įgyja papildomą, ne mažesnę kaip 3 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą dirbdamas pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, pensija jo prašymu gali būti paskirta iš naujo pagal naujus duomenis. Pareiškėjas pažymi, jog tai reiškia, kad įstatyme nurodyti pensininkai turi galimybę pasirinkti, ar:

1) atsisakyti draudžiamųjų pajamų ir gauti visą senatvės pensiją (pagrindinę ir papildomą dalį);

2) dirbti ir už darbą arba kitais būdais gauti draudžiamųjų pajamų, didesnių kaip 1,5 minimalios mėnesinės algos, atsisakant papildomos senatvės pensijos dalies;

3) dirbti ir gauti draudžiamąsias pajamas, neviršijančias 1,5 minimalios mėnesinės algos, bei visą senatvės pensiją. Pastaraisiais dviem atvejais įgyjama teisė į senatvės pensijos perskaičiavimą ateityje. Šis nutarimas pabrėžė, kad Konstitucijos 48 straipsnyje įtvirtinta galimybė kiekvienam žmogui pasirinkti darbą bei verslą. Ši konstitucinė laisvė, užtikrinanti gyvybinių poreikių tenkinimo bei deramos padėties visuomenėje užsitikrinimo sąlygas įstatymų leidėjui suponuoja užtikrinti šių sąlygų įgyvendinimą, paisant Konstitucijos. 2000

---

⁸⁰ Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221.

metų birželio 30 dieną Konstitucinis Teismas savo nutarime konstatavo, kad negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų kitos, todėl laikantis tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį yra paskirta ir mokama senatvės pensija, būtent dėl to negali būti suvaržyta galimybė laisvai pasirinkti darbą ar verstis tam tikru verslu. Galimybės pasirinkti darbą ar verstis tam tikru verslu ribojimas šiuo atveju laikytinas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį asmuo, įgyvendinęs šią savo teisę, netektų paskirtos ir jam mokėtos pensijos arba jos dalies. Todėl šiuo atveju, remiantis Konstitucijos 23 straipsnio nuostata, kad

- 1) nuosavybė neliečiama;
- 2) nuosavybės teisės saugo įstatymai;
- 3) nuosavybė gali būti paimama tik įstatymo nustatyta tvarka visuomenės poreikiams ir teisingai atlyginama.

Nuosavybės neliečiamumas ir nuosavybės teisių apsauga *inter alia* reiškia, jog savininkas, kaip subjektinių teisių į nuosavybę turėtojas, turi teisę reikalauti, kad kiti asmenys nepažeistų jo teisių, taip pat kad valstybė turi pareigą užtikrinti nuosavybės teisių gynimą ir apsaugą. Šiame kontekste pažymėtina, kad tuo atveju, kai lėšų, reikalingų senatvės pensijoms mokėti, surinkimas ir pačių pensijų mokėjimas yra grindžiamas socialiniu draudimu (socialinio draudimo įmokomis), žmogus pats tam tikru mastu dalyvauja sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas. Įstatymu nustatant senatvės pensijų dydžius atsižvelgtina į tai, kokio dydžio įmokos buvo mokamos sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas. Asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti ir kuriam ši pensija yra paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę. Pagal Konstitucijos 23 straipsnį ši teisė turi būti saugoma ir ginama. Taip pat šiame nutarime buvo konstatuota, kad solidarumo principo negalima aiškinti kaip įtvirtinančio įstatymų leidėjo diskreciją reguliuoti senatvės pensijų skyrimą ir mokėjimą taip, kad senatvės pensijų dydžiai, kai senatvės pensijų sistema grindžiama socialiniu draudimu, nepriklausytų arba tik menkai priklausytų nuo to, kokio dydžio įmokos buvo mokamos sudarant materialines šių pensijų mokėjimo prielaidas.⁸¹

Dažniausiai ne socialinės apsaugos poreikis ir socialinių rizikų grėsmė apsprendžia, kiek galima plėtoti socialinės apsaugos apimtį, o šalies ekonominė galia nulemia socialinių poreikių tenkinimo galimybes. Tokiais atvejais ypač svarbu, kad tų teisių ribojimai atitiktų

---

⁸¹ Ibid, 2002, Nr. 113-5057.

viešojo intereso poreikį, būtų proporcingi teisėtam tikslui ir būtų daromi nenuklystant nuo Konstitucijos principų. Šiuo metu taip pat yra pateiktas vienas iš projektų, liečiančių socialinę apsaugą, kai planuojama sumažinti išmokas, numatytas Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme (žiūrėti 4 priedą).

Daug diskusijų šiuo metu kelia ir motinystės (tėvystės) atostogų trukmė. Gali būti, kad pasaulinės ekonominės krizės akivaizdoje buvo priimti nepamatuoti populistiniai sprendimai, kuriuos keičiant nukentėtų teisėti asmenų lūkesčiai, kurių teisėtumą ne kartą įrodė Konstitucinio Teismo nutarimai (2001 metų liepos 12 dienos, 2002 metų lapkričio 25 dienos).⁸²

Privatūs pensiniai fondai tik viena iš naujovių, atsiradusių po pensijų reformos. Aptarti privalumai – privačių pensijų kaupimo fondų dalyvių suinteresuotumas dėl didesnių pensijų senatvėje, privati pensija priklauso žmogui nuosavybės teise, ir trūkumai - dideli administravimo kaštai, negarantuotas investicijų atsipirkimas. Norisi tikėti, kad kylant ekonomikai, išsispręs ir dauguma aptartų problemų. Pasaulinė ekonomikos krizė išbalansavo daugelį nusistovėjusių normų ir taisyklių, versdama į problemas žvelgti kūrybiškai, pasinaudojant mokslininkų išvadomis, ekonomikos dėsniais ir kitų šalių patirtimi.

Sukurta socialinės apsaugos sistema turi padėti išlaikyti asmens orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas, o susidūrus su socialine rizika – suteikti asmeniui būtiną pagalbą. Socialinės apsaugos klausimai yra patys skaudžiausi ir sunkiausiai sprendžiami. Socialinio teisingumo ir teisėtų lūkesčių klausimai ne kartą buvo svarstomi Konstituciniame Teisme (2001 metų liepos 12 dienos; 2002 metų lapkričio 25 dienos Konstitucinio Teismo nutarimai).⁸³

VALSTYBINĖS PENSIJOS. Be socialinio draudimo pensijų, kaip minėta, Lietuvoje egzistuoja ir valstybinių pensijų sistema. Lietuvos Respublikoje nustatomos šios valstybinės pensijos:

- 1) Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinės pensijos;
- 2) nukentėjusių asmenų valstybinės pensijos;
- 3) pareigūnų ir karių valstybinės pensijos;
- 4) mokslininkų valstybinės pensijos;
- 5) teisėjų valstybinės pensijos.

⁸² Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2276; 2002, Nr. 113-5057.

⁸³ Ibid.

Mokslininkų valstybinės pensijos nustatomos laikinai, iki papildomo mokslininkų pensinio draudimo sistemos sudarymo.

Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių pensijos, taip pat nukentėjusių asmenų valstybinės pensijos skiriamos pagal Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymą.⁸⁴ Pareigūnų ir karių, mokslininkų bei teisėjų valstybinės pensijos skiriamos pagal specialius įstatymus:

- 1) Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymas;⁸⁵
- 2) Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas;⁸⁶
- 3) Lietuvos Respublikos mokslininkų valstybinių pensijų laikinasis įstatymas.⁸⁷

Valstybinių pensijų skyrimas tik susijęs su tokiais priežastimis, kaip senatvė, negalia, tačiau jų skyrimo pagrindinės priežastys – nuopelnai, tremtis, tam tikra profesija. Skiriamos valstybinės pensijos yra susijusios su individualiu vertinimu, atliekamu šias pensijas skiriančių institucijų – nėra apibrėžto teisinio pagrindo, o susiejimas su socialinėmis rizikomis nėra reikšmingas.⁸⁸ Šios pensijos neįmokinės, finansuojamos iš valstybės biudžeto, skiriamos atskiroms kategorijoms asmenų, jų paskirtis specifinė.

Valstybinių pensijų sistema nuo pat jos atsiradimo momento buvo ginčijama kaip socialiai neteisinga, kurianti privilegijas tam tikroms gyventojų grupėms kitų grupių atžvilgiu. Kaip pavyzdys galėtų būti išplėstos teisėjų socialinės garantijos. Tačiau pagal Konstitucinio teismo nutrimą turi būti panaikinamas Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio punktas, kuriuo numatyta, kad teisėjų valstybinė pensija neskiriama, o paskirtoji nemokama, jei asmuo turi pajamų, nuo kurių skaičiuojamos ir mokamos valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos. Tokia pati išimtis pagal minėtąjį įstatymo punktą būtų taikoma ir teisėjams, gaunantiems tam tikras valstybinio socialinio draudimo (ligos, motinystės, tėvystės, profesinės reabilitacijos ar kt. pašalpas) ar nedarbo socialinio draudimo išmokas. Ši nuostata Konstitucinio Teismo 2007 metų spalio 22 dienos nutarimu pripažinta prieštaraujanti Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Valstybinės pensijos savo prigimtimi ir pobūdžiu skiriasi nuo valstybinio socialinio draudimo pensijų ir

---

⁸⁴ Ibid., 2006, Nr. 141-5404.

⁸⁵ Ibid., 2002, Nr. 73-3088.

⁸⁶ Ibid., 1994, Nr. 99-1958.

⁸⁷ Ibid., 1995, Nr. 1-4.

⁸⁸ PETRYLAITĖ, Vida. Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo srities nustatymo problematika reglamentuojant kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos išmokas. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, Nr. 8 (110), p. 92.

šis ypatumas leidžia įstatymų leidejui, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes ir paisant Konstitucijos normų bei principų nustatyti šios pensijos skyrimo sąlygas.⁸⁹

Valstybinių pensijų dabartinis reguliavimas atskirais įstatymais sukelia daug problemų, nes įstatymų leidejas pagal šiuos skirtingus įstatymus numato ir skirtingas pensijų skyrimo sąlygas, pensijų dydį. Vieniems sąlygos sukuriamos palankesnės negu kitiems, o tai iškreipia socialinio teisingumo sampratą, atsiranda papildomi finansiniai išpareigojimai valstybei.

RENTOS. Kaip atskirą išmoką galima paminėti Prezidento rentą, numatytą Lietuvos respublikos Prezidento įstatyme. Ją moka Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarija.⁹⁰ Jei Prezidentas suserga ir negali eiti savo pareigų, jam mokamas darbo užmokestis.

Lietuvos Respublikos nepriklausomybės akto signatarų statuso įstatymu yra numatytos signatarų rentos. Lietuvos Respublikos Nepriklausomybės Akto signataras – tautos išrinktas Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos Atkuriamojo Seimo deputatas, kuris nustatyta tvarka 1990 metų kovo 11 dieną užpildė vardinio balsavimo kortelę, joje pasirašė, balsavo už Aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo“ ir po juo pasirašė. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Atkuriamojo Seimo deputatus, kuriems suteikiamas signataro statusas, nustato šis įstatymas.

Signataras turi teisę gauti valstybinę signataro rentą, kurios dydis yra 50 procentų Seimo nario pareiginės algos per mėnesį. Valstybinę signataro rentą turi teisę tomis pačiomis sąlygomis gauti ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Atkuriamojo Seimo deputatai, 1990 metų kovo 11 – 14 dienomis vykdę svarbią valstybinę užduotį Maskvoje.

Siekiant laiku pastebėti socialinių rizikų atsiradimą ir jas įtraukti į socialinės apsaugos schemas, labai svarbu jas reglamentuojant nepažeisti kitų grupių interesų. Naujai išryškėję socialiniai poreikiai sukelia diskusijas ar jie turėtų būti tenkinami, nes nepagrįstai išplėstas šių poreikių tenkinimas didina įvairių socialinių išmokų gavėjų skaičių. Socialinė apsauga turėtų būti vystoma atsižvelgiant tik į konkrečius asmenų poreikius, apsaugant juos nuo socialinių rizikų ir į ekonominę šalies situaciją, nesivaikant, populiarumo, nepasiduodant viešosios nuomonės ir žiniasklaidos įtakai.

---

⁸⁹ Valstybės žinios, 2007, Nr. 110-4511.

⁹⁰ Ibid., 1993, Nr. 5-89.

IŠVADOS

1. Socialinė rizika – vienas iš socialinio aprūpinimo pagrindų, kai asmuo, patiriantis nepriteklių arba negalėdamas savarankiškai užsidirbti lėšų pragyvenimui įgyja teisę gauti socialinės apsaugos sistemoje numatytą paramą per socialinį draudimą ir socialinę piniginę paramą bei socialines paslaugas. Šiuolaikinėje visuomenėje išskyla daug reikmių socialinei apsaugai. Socialinės apsaugos sistema neišvengiamai siejama su rizikų valdymu arba atsakomybe už apsaugą nuo jų, saugumas tampa idealu rizikų visuomenėje. Socialinės apsaugos sistemos esmė – lėšų paskirstymas. Socialinė rizika dažniausiai vertinama tik pagal išorinius veiksnius, nesprendžiant problemų, sukeliančių socialinę riziką, o tik apsiribojant pasekmių šalinimu.

2. Praėjusio amžiaus pabaigoje sustiprėjusi globalizacija daro įtaką įvairioms gyvenimo sritims, tame tarpe ir socialinei apsaugai. Kylančios energetinių išteklių kainos, vykstantys finansinių rinkų pokyčiai apsunkina socialinių rizikų valdymą ir reguliavimą. Viešojo sektoriaus privatizavimas didina individualios atsakomybės draudimą nuo rizikų, mažina socialinį solidarumą. Socialinės apsaugos plėtrą apsprendžia valstybės ekonominės sąlygos, todėl dabartinė ekonominė situacija tikrai nėra palanki socialinės apsaugos išmokų ir paslaugų didinimui. Vyriausybė ieško būdų, kaip sumažinti socialinės apsaugos išmokas, nepaliečiant labiausiai pažeidžiamų kategorijų, tačiau mažinant išmokas, nežiūrima į tai kompleksiskai, mažinama neatsižvelgiant į vėlesnes pasekmes. Mažėjantis gimstamumas, emigracija ir gyventojų senėjimas verčia mąstyti ir apie kitas išeitis iš situacijos. Vienas iš tokių būdų gal būt galėtų būti vyrų ir moterų senatvės pensijos amžiaus sulyginimas. Nors skirtingas pensinis amžius nelaikomas diskriminacija, bet šis skirtumas vis dažniau vertinamas kaip neatitinkantis šių dienų aktualijų.

3. Dabartinė pensijų sistema perkrauta privilegijomis – valstybės biudžetas tam tikroms asmenų kategorijoms moka papildomas pensijas, nepriklausomas nuo įmokų, o tai pažeidžia socialinį teisingumą. Šią problemą galima būtų išspręsti supaprastinant pensijų skyrimo ir mokėjimo tvarką, ir tik nedidelei daliai asmenų paliekant specialų pensinį aprūpinimą.

4. Socialinio draudimo pensijų sistema veikia einamųjų įmokų ir išmokų principu, kai gautos įmokos iš karto nukreipiamos socialinio draudimo pensijoms mokėti. Tačiau esant dabartinei ekonominei situacija, trūksta lėšų investavimui.

SANTRAUKA

SOCIALINĖ RIZIKA: SAMPRATA IR RYŠYS SU SOCIALINĖS APSAUGOS IŠMOKOMIS

Socialinės rizikos tematika yra aktuali daugelyje pasaulio valstybių, o ypač tokių, kaip Lietuva, išgyvenančių esmines socialines permainas. Socialiniai ekonominiai pokyčiai paveikė daugelį visuomenės gyvenimo sričių, veikdami žmogų ir jo aplinką, todėl atsiradus bet kokiai socialinei rizikai, ypač svarbus asmens poreikis saugumui. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas 2003 metų gruodžio 3 dienos nutarime pažymėjo, kad pagal Konstituciją valstybei, kaip visos visuomenės organizacijai, tenka rūpintis savo nariais senatvės, invalidumo, nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais Konstitucijoje bei įstatymuose numatytais atvejais. Socialinės apsaugos priemonės išreiškia visuomenės solidarumo idėją, padeda asmeniui apsisaugoti nuo galimų rizikų. Bet kuriuo metu, bet kuris visuomenės narys gali patirti socialinę riziką. Šiuo sunkiu ekonominių ir politinių pokyčių metu tai yra ypač aktuali tema, nes besikeičianti situacija skatina ir naujų socialinių rizikų atsiradimą. Socialinė rizika – reiškiny, žinomas nuo senų laikų. Magistro darbo tikslas – išanalizuoti, kiek realiai socialinės rizikos yra atspindimos ir realizuojamos Lietuvos socialinės apsaugos teisėje.

Išanalizavus esamą padėtį galima būtų teigti, kad socialinės apsaugos sistemos esmė – lėšų paskirstymas. Socialinė rizika vertinama tik pagal išorinius veiksnius, nesprenžiant problemų, sukeliančių socialinę riziką, o tik apsiribojant pasekmių šalinimu. Praėjusio amžiaus pabaigoje sustiprėjusi globalizacija daro įtaką įvairioms gyvenimo sritims, tame tarpe ir socialinei apsaugai. Kylančios energetinių išteklių kainos, vykstantys finansinių rinkų pokyčiai apsunkina socialinių rizikų valdymą ir reguliavimą. Viešojo sektoriaus privatizavimas didina individualios atsakomybės draudimą nuo rizikų, mažina socialinį solidarumą.

Socialinės apsaugos plėtrą apsprenžia valstybės ekonominės sąlygos, todėl dabartinė ekonominė situacija tikrai nėra palanki socialinės apsaugos išmokų ir paslaugų didinimui. Vyriausybė ieško būdų, kaip sumažinti socialinės apsaugos išmokas, nepaliečiant labiausiai pažeidžiamų kategorijų. Dabartinė pensijų sistema perkrauta privilegijomis – valstybės

biudžetas tam tikriems asmenims moka papildomas pensijas, nepriklausomas nuo įmokų, o tai pažeidžia socialinį teisingumą.

Skirtingas vyrų ir moterų pensinis amžius. Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme numatyta, kad tai išimtis, nediskriminuojanti nei vyrų, nei moterų, bet ši išimtis vis dažniau vertinama kaip neatspindinti nūdienos aktualijų, todėl darbo autorės nuomonereikėtų sulyginti vyrų ir moterų pensinį amžių. Socialinio draudimo pensijų sistema veikia einamųjų įmokų ir išmokų principu, kai gautos įmokos iš karto nukreipiamos socialinio draudimo pensijoms mokėti. Tačiau esant dabartinei ekonominei situacijai, trūksta lėšų investavimui.

SUMMARY

SOCIAL RISK: CONCEPT AND ITS RELATION TO SOCIAL SECURITY PAYOUTS

The topic of Social risk is relevant to the most countries in the world and especially to the ones like Lithuania, which are going through essential social changes. Socio-economic changes have affected most areas of society's life by changing individuals and their environment, therefore emergence of any social risk makes demand for individual's safety exceptionally important. The Constitutional Court of Lithuanian Republic in its resolution on 3rd December 2003 has noted, that according to the Constitution the State as the organisation of the whole society has the duty to care for its members in the events of old age, disability, job loss, illness, widowery, loss of carer and other events laid out in the Constitution and other laws. Means of social security embody the idea of solidarity in the society, help to protect the individual from the possible risks. Any member of the society at any point of time can encounter social risk. In the current hard times of economical and political changes this topic is especially relevant as the changing situation stimulates emergence of new social risks. Social risk is a concept known since the old times. The purpose of the Master's degree project – to analyse how in reality are social risks reflected and embodied in the social security laws of Republic of Lithuania.

Having analysed the current situation it is safe to conclude that the essence of the social security system is redistribution of means. Social risk is evaluated only by external effects, without solving the problems that cause social risk, limiting the activities to liquidation of consequences. Globalization that got stronger since the end of the last century influences all the areas of life, social security among them. Rising prices of energy, changes in the financial markets makes management and regulation of social risks harder yet. The privatisation of the public sector increases the individual insurance against the risks, reduces social solidarity.

The development of the social security is decided by the economic condition of the State, therefore the current economic situation is certainly not favourable for increases in social security payouts and services. The government is looking for ways to cut social

security payouts without affecting the most vulnerable categories of recipients. Current pensions' system is overloaded with privileges – the treasury pays additional pensions, that do not depend on contributions to certain individuals – that infringes social justice.

Different State pension age for men and women. It is stated in the Lithuanian Republic law of equal opportunities for women and men that this exception does not discriminate neither against men nor women, however with increasing frequency it is seen as not reflecting current realities. Therefore according to the author's opinion the State pension age for men and women should be equalised. The social security pension system is working on the basis of payout of the current contributions. However, due to current economic climate there is a lack of finances for investment.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014);
2. Lietuvos Respublikos pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas, 1994, Nr. I-693 (Valstybės žinios, 1994, Nr. 99-1958; 2005, Nr. 71-2558);
3. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymas, 1993, Nr. I-56 (Valstybės žinios, 1993, Nr. 5-89; 2008, Nr. 135-5234);
4. Lietuvos Respublikos Prezidento įstatymo, valstybinių pensijų įstatymo, vidaus reikalų, specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo bei valstybinių pensijų įstatymo 2 ir 11 straipsnių pakeitimo įstatymo 1 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas, 2006, Nr. X-978 (Valstybės žinios, 2006, Nr. 141-5404);
5. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, 1990, Nr. I-696 (Valstybės žinios, 1990, Nr. 32-761);
6. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991, Nr. I-1336 (Valstybės žinios, 1991 Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295);
7. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994, Nr. I-549 (Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555);
8. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas, 2003, Nr. IX-1881 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 114-5116);
9. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas, 1994, Nr. I-730 (Valstybės žinios 1994, Nr. 101-2018);
10. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000, Nr. IX-110 (Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574);
11. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas, 2001, IX-547 (Valstybės žinios, 2001, Nr. 91-3190);

12. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas, 2003, Nr. IX-1691 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 75-3472);
13. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, 2003, Nr. VIII-1212 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 75-3473);
14. Lietuvos Respublikos mokslininkų valstybinių pensijų laikinasis įstatymas, 1994, Nr. I-732 (Valstybės žinios, 1995, Nr. 1-4);
15. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas, 2003 Nr. IX-1904 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 4-26).
16. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2006, Nr. X-493 (Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589).
17. Lietuvos Respublikos Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų statuso įstatymas, 2003 Nr. IX-1789 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 101-4543; 2005, Nr. 71-2554).
18. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas, 1996, Nr. I-1343 (Valstybės žinios, 1996, Nr. 55-1287; 2002, Nr. 123-5512);
19. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, 1999, Nr. VIII-1509 (Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114);
20. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas, 2002, Nr. IX-1215 (Valstybės žinios, 2002 Nr. 123-5511);
21. Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymas, 2002, Nr. IX-1011 (Valstybės žinios, 2002. Nr. 73-3088)
22. Lietuvos Respublikos transporto lengvatų įstatymas, 2000, Nr. VIII-1605 (Valstybės žinios, 2000, Nr. 32-89).
23. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas 2003, Nr. IX-1675 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3352);
24. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas, 1994, Nr. I-675 (Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2556);
25. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymas, 1994, Nr. I-693 (Valstybės žinios, 2005, Nr.71-2558);

26. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, 1994, Nr. I-621 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 88-3208);
27. Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9d. nutarimas Nr. XI-52 dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos (Valstybės žinios, 2008, Nr. 146-5870);

Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimai

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas Nr. 1156 dėl Valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 1994, Nr. 91-1781; 2005, Nr. 83-3066);
2. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 22 d. nutarimas Nr. 309 dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, Nr. 44-1448);
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 24 d. nutarimu Nr. 1656 patvirtinti nedarbo socialinio draudimo išmokų nuostatai (Valstybės žinios, 2004, Nr. 186-6930);
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 28 d. nutarimas Nr. 1656 dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2004, nr. 100-3724).
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 111 dėl apmokėjimo už socialines paslaugas principų ir tvarkos patvirtinimo (Valstybės žinios, 1998, Nr. 12-278);
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. sausio 25 d. nutarimas Nr. 86 dėl ligos ir motinystės socialinio draudimo pašalpų nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2001, Nr. 10-284);
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 68 dėl teisėjų valstybinių pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2003, Nr. 8-289);
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 465 dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos (Valstybės žinios, 2000, Nr. 36-998).
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 23d. nutarimas Nr. 789 dėl žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos priedo patvirtinimo (Valstybės žinios, 2008, Nr. 95-3722).

Kiti Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2005 m. sausio 24 d. įsakymas Nr. A1-14 dėl Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2005, Nr. 14-445).

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. BERŽINSKIENĖ, D.; MARTINKUS, B. Nedarbas ir ekonominės bei socialinės pasekmės. *Inžinerinė ekonomika*, 2001, nr. 2 (22) p. 57-60.
2. BIRMONTIENĖ, Toma. Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, nr. 3 (105), p.316-363.
3. *Europos tarptautinė ir socialinės apsaugos teisė: žinynas*. Antverpenas: Antverpeno universiteto socialinės teisės skyrius, 1999.
4. Eurostat *Population statistics* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 08]. Prieiga per internetą: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/t_popula/t_pop/t_demo_pop&language=en&product=REF_TB_population&root=REF_TB_population&scrollto=0.
5. GUOGIS, Arvydas. Globalizacinė rizika ir netradicinė metodologija. In *balsas.lt*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/154771>.
6. GUOGIS, A. *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas, 2000.
7. LAZUTKA, Romas. Pensijų sistemų raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 2007, nr. 2, p. 72.
8. Lietuvos darbo birža *Lietuvos darbo rinka skaičiais 2004-2008* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2004-03-28]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/Documents/Lietuvos%20darbo%20rinka%20skaiciais%202004-2008.pdf>.

9. Lietuvos darbo birža *2008 metų darbo rinkos tendencijų apžvalga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 02 16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Tendencijos/LastTendencija.aspx>>.
10. MACULEVIČ, Jurij. Socialinės apsaugos keliai ir klystkeliai amžių sandūroje. In *Darbo ir socialinės apsaugos teisė XXI amžiuje: iššūkiai ir perspektyvos*. Konferencijos medžiaga. *Teisės žinios*, 2006, Nr. 2-3 (15-16).
11. MEDAIŠKIS, T. Didinti pensinį amžių reikalinga ir naudinga. In *Vakarų ekspresas* [interaktyvus]. 2009, vasario 22d. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/?rub=1065924814&data=2009-02-22&id=1235287261>>.
12. NEKROŠIUS, Ipolitas. *Tarybinė socialinio aprūpinimo teisė*. Vilnius: Mintis, 1983, p.
13. NEKROŠIUS, I.; KUNCA, V. Lietuvos socialinio draudimo sistema ir jos plėtojimo kryptys. *Teisės problemos*, 1994, nr. 3, p. 16-22.
14. PETRYLAITĖ, Vida. Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo srities nustatymo problematika reglamentuojant kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos išmokas. *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, Nr. 8 (110), p. 92.
15. PIETERS, Danny. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998. p. 49.
16. SKUČIENĖ, Daiva. Individualizacijos plėtra socialinių rizikų draudimo srityje. *Filosofija. Sociologija*, 2006, nr. 2, p. 44-52.
17. *Socialinė apsauga: tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra*. Vilnius: Sveikatos Ekonomikos Centras, 1998, p. 4.
18. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *2007-2008 metų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinis pranešimas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 02]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1351634479>>.
19. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Socialinis draudimas* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?1593008878>>.
20. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Socialinė parama mokiniams* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009 04 15]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?2017755153>>.
21. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija *Valstybinio socialinio draudimo kūrimasis ir plėtra 1991-2008 metais* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?499730076>>.

22. Statistikos departamentas *Demografijos metraštis* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.
23. Statistikos departamentas *Išmokų gavėjai* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-12]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160405&P Language=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5690&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
24. Statistikos departamentas *Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.
25. Statistikos departamentas *Nusikalstamumas ir teisėsaugos institucijų veikla* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą:
<http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.
26. Statistikos departamentas *Pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1680>>.
27. Statistikos departamentas *Pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-12]. Prieiga per internetą:
<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160302&P Language=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5688&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>>>.
28. Statistikos departamentas *Socialinė apsauga Lietuvoje* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-11]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/list/?cat_y=2&cat_id=3>.
29. STEPONAVIČIENĖ, Guoda. Pensijų reforma. Ką rengiamasi reformuoti? In *Lietuvos laisvosios rinkos institutas* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2009-04-19]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/pensiju_reforma_ka_rengiamasi_reformuoti/1371>.
30. TIAŽKIJUS, V. *Darbo teisė: teorija ir praktika*. Vilnius: Justicija, 2005, p. 149.
31. TRACEVIČIŪTĖ, Roberta. Metų našta ilgiau dirbti netrukdytų? In *Lietuvos žinios*

- [interaktyvus]. 2009, nr. 46(12273) [žiūrėta 2009-04-15], p. 3. Prieiga per internetą: <http://www.lzinios.lt/lt/2009-02-26/trecias_puslapis/metu_nasta_ilgiau_dirbti_netrukdydys.html>.
32. Valstybinio socialinio fondo valdyba *Pensijos* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=283>>.
33. Valstybinio socialinio fondo valdyba *Pensijų kaupimo sutartys* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=280>>.
34. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba *Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2007* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2009-04-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.3399>>.

PRAKTINĖ MEDŽIAGA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios 2002. Nr. 113-5057);
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymo 4 straipsnio (2002 m. liepos 2 d., 2004 m. lapkričio 4 d., 2005 m. gegužės 19 d., 2006 m. birželio 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2007, Nr. 110-4511);
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio II skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 “dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos

bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 “dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo”, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 “dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 “dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo” dalinio pakeitimo” atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, Nr. 62-2276);

4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo „dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu nr. 1156 patvirtintų valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221);
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 11 straipsnio 2 dalies (2000 m. gruodžio 21 d. redakcija) ir 13 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. sausio 20 d. nutarimu Nr. 83 patvirtintų Vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, Valstybės saugumo, Krašto apsaugos, Prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų skyrimo bei mokėjimo nuostatų 25 punkto 2 pastraipos (2001 m. gegužės 25 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir šių nuostatų 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos vidaus reikalų, Specialiųjų tyrimų tarnybos, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros, Kalėjimų departamento, jam pavaldžių įstaigų bei valstybės įmonių pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo 16 straipsnio 4 daliai (Valstybės žinios, 2003, Nr. 68-3094);

6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo sprendimas dėl Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 24 straipsnio pakeitimo, 23 ir 32 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai (Valstybės žinios, 2003, Nr. 48-2133);
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimu Nr. 1156 patvirtintų valstybinių socialinio draudimo pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatų 84 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 45 straipsnio 4 daliai (1994 m. liepos 18 d. redakcija) (Valstybės žinios, 2003, Nr. 115-5221);
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. vasario 4 d. nutarimu Nr. 128 dėl valstybės paramos žuvusių pasipriešinimo 1940-1990 metų okupacijoms dalyvių šeimoms patvirtintos vienkartinį pašalpų už žuvusius ar mirusius tardymo ar kalinimo metu 1940-1990 metų ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvius - karius savanorius ir neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvius - laisvės kovų dalyvius išmokėjimo jų šeimoms tvarkos 1 ir 3.3 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos valstybės paramos žuvusių pasipriešinimo 1940-1990 metų okupacijoms dalyvių šeimoms įstatymo 2 straipsnio 2 daliai (1998 m. spalio 6 d. redakcija) ir 4 straipsniui (Valstybės žinios, 2004, Nr. 19-594).

1 priedas. Ligų ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų atvejų skaičius pagal ekonomines veiklas 2006–2008 m.

Veiklos kodas	Veiklos pavadinimas	Atvejų skaičius			Procentai		
		2006	2007	2008	2006	2007	2008
Atvejų skaičius, iš viso		669020	778672	759904	100,0	100,0	100,0
010000	Žemės ūkis, medžioklė ir susijusių paslaugų veikla	14459	16102	15483	2,2	2,1	2,0
020000	Miškininkystė, medienos ruošą ir susijusių paslaugų veikla	4337	4919	5135	0,6	0,6	0,7
050000	Žvejojimas, žuvų auginimas ir susijusių paslaugų veikla	453	586	570	0,1	0,1	0,1
100000	Akmens ir rusvųjų anglių kasyba, durpių gavyba	849	978	804	0,1	0,1	0,1
110000	Nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavyba; paslaugų veikla būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą	167	210	208	0,0	0,0	0,0
140000	Kita kasyba ir karjerų eksploatavimas	740	896	967	0,1	0,1	0,1
150000	Maisto produktų ir gėrimų gamyba	37180	41043	38017	5,6	5,3	5,0
170000	Tekstilės gaminių gamyba	15394	15832	11873	2,3	2,0	1,6
180000	Drabužių siuvimas (gamyba); kailių išdirbimas ir dažymas	33355	30421	24032	5,0	3,9	3,2
190000	Odų rauginimas ir išdirbimas; lagaminų, rankinių, balno reikmenų, pakinktų ir avalynės gamyba	1074	1079	994	0,2	0,1	0,1
200000	Medienos bei medienos ir kamštienos gaminių bei dirbinių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba	21593	23376	21080	3,2	3,0	2,8
210000	Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	1850	2422	2301	0,3	0,3	0,3
220000	Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų atgaminimas	4343	5207	5202	0,6	0,7	0,7
240000	Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	3158	3892	3802	0,5	0,5	0,5
250000	Guminių ir plastikinių gaminių	5852	7447	7081	0,9	1,0	0,9

	gamyba						
260000	Kitų nemetalo mineralinių produktų gamyba	7544	8992	8771	1,1	1,2	1,2
270000	Pagrindinių metalų gamyba	928	1055	1083	0,1	0,1	0,1
280000	Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir įrangą, gamyba	9982	12000	12266	1,5	1,5	1,6
290000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, mašinų ir įrangos gamyba	7529	8786	7760	1,1	1,1	1,0
300000	Įstaigos įrangos ir kompiuterių gamyba	295	476	608	0,0	0,1	0,1
310000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, elektros mašinų ir aparatūros gamyba	6069	5810	4699	0,9	0,7	0,6
320000	Radio, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	4405	1801	1386	0,7	0,2	0,2
330000	Medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų, įvairių tipų laikrodžių gamyba	2155	2735	2452	0,3	0,4	0,3
340000	Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba	1286	1537	1516	0,2	0,2	0,2
350000	Kitos transporto įrangos gamyba	5391	5698	5751	0,8	0,7	0,8
360000	Baldų gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba	24145	26570	23619	3,6	3,4	3,1
370000	Antrinis perdirbimas	864	1293	1292	0,1	0,2	0,2
400000	Elektros, dujų, garo ir karšto vandens tiekimas	9654	10581	9332	1,4	1,4	1,2
410000	Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	2666	3046	3054	0,4	0,4	0,4
450000	Statyba	78455	98285	102640	11,7	12,6	13,5
500000	Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas, techninė priežiūra ir remontas; automobilių degalų mažmeninė prekyba	15755	19452	20749	2,4	2,5	2,7
510000	Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą	32826	41201	42915	4,9	5,3	5,6
520000	Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų	53852	65109	66753	8,0	8,4	8,8

	ūkio reikmenų taisymas						
550000	Viešbučiai ir restoranai	17783	21985	21665	2,7	2,8	2,9
600000	Sausumos transportas; transportavimas vamzdynais	30755	35651	37508	4,6	4,6	4,9
610000	Vandens transportas	668	752	773	0,1	0,1	0,1
620000	Oro transportas	446	489	553	0,1	0,1	0,1
630000	Papildomoji ir pagalbinė transporto veikla; kelionių agentūrų veikla	7026	9202	9520	1,1	1,2	1,3
640000	Paštas ir telekomunikacijos	7022	8441	7783	1,0	1,1	1,0
650000	Finansinis tarpininkavimas, išskyrus draudimo ir pensijų lėšų kaupimą	4669	6335	6925	0,7	0,8	0,9
660000	Draudimo ir pensijų lėšų, išskyrus privalomąjį socialinį draudimą, kaupimas	2375	2834	2707	0,4	0,4	0,4
670000	Pagalbinė finansinio tarpininkavimo veikla	648	829	805	0,1	0,1	0,1
700000	Nekilnojamojo turto operacijos	9917	10640	10234	1,5	1,4	1,3
710000	Mašinų ir įrenginių be operatoriaus ir asmeninių bei namų ūkio reikmenų nuoma	1101	1419	1595	0,2	0,2	0,2
720000	Kompiuteriai ir su jais susijusi veikla	1992	2845	3384	0,3	0,4	0,4
730000	Moksliniai tyrimai ir taikomoji veikla	1825	2011	1849	0,3	0,3	0,2
740000	Kita verslo veikla	31305	39110	39785	4,7	5,0	5,2
750000	Viešasis valdymas ir gynimas; privalomasis socialinis draudimas	30441	35580	33484	4,6	4,6	4,4
800000	Švietimas	48084	55595	52459	7,2	7,1	6,9
850000	Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	39526	46166	44946	5,9	5,9	5,9
900000	Nuotekų ir atliekų šalinimo, sanitarinių sąlygų užtikrinimo ir panaši veikla	5803	6608	6550	0,9	0,8	0,9
910000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, narystės organizacijų veikla	3704	4489	4574	0,6	0,6	0,6
920000	Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sportinė veikla	9593	11906	11895	1,4	1,5	1,6
930000	Kitų paslaugų veikla	3188	3737	3982	0,5	0,5	0,5

2 priedas. Priskaičiuota ligos ir nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pašalpų pagal ekonomines veiklas 2006–2008 m. (tūkst. litų)

Veiklos kodas	Veiklos pavadinimas	2006	2007	2008
Ligos pašalpų, iš viso		363603,1	516148,7	717907,6
010000	Žemės ūkis, medžioklė ir susijusių paslaugų veikla	7330,1	9611,4	13528,4
020000	Miškininkystė, medienos ruošą ir susijusių paslaugų veikla	2443,6	3179,4	4948,2
050000	Žvejyba, žuvų auginimas ir susijusių paslaugų veikla	282,6	406,4	654,2
100000	Akmens ir rusvųjų anglių kasyba, durpių gavyba	487,4	650,7	730,2
110000	Nevalytos naftos ir gamtinių dujų gavyba; paslaugų veikla būdinga naftos ir dujų gavybai, išskyrus žvalgybą	190,4	316,6	377,9
140000	Kita kasyba ir karjerų eksploatavimas	533,4	842,0	1360,1
150000	Maisto produktų ir gėrimų gamyba	17831,4	23787,4	32486,1
170000	Tekstilės gaminių gamyba	6694,7	8552,3	8787,6
180000	Drabužių siuvimas (gamyba); kailių išdirbimas ir dažymas	11896,8	13457,7	14617,1
190000	Odų rauginimas ir išdirbimas; lagaminų, rankinių, balno reikmenų, pakinktų ir avalynės gamyba	441,3	532,0	682,7
200000	Medienos bei medienos ir kamštienos gaminių bei dirbinių, išskyrus baldus, gamyba; gaminių iš šiaudų ir pynimo medžiagų gamyba	8943,7	12394,5	17209,5
210000	Plaušienos, popieriaus ir popieriaus gaminių gamyba	961,8	1423,4	1938,0
220000	Leidyba, spausdinimas ir įrašytų laikmenų atgaminimas	2385,8	3128,1	4417,9
240000	Chemikalų ir chemijos pramonės gaminių gamyba	2220,1	3319,1	4878,6
250000	Guminių ir plastikinių gaminių gamyba	2882,0	4854,3	6865,8
260000	Kitų nemetalo mineralinių produktų gamyba	4364,8	6527,0	9576,1
270000	Pagrindinių metalų gamyba	691,3	908,9	1424,7
280000	Metalo gaminių, išskyrus mašinas ir	5065,9	7828,7	12014,3

	įrangą, gamyba			
290000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, mašinų ir įrangos gamyba	4460,7	6555,6	8236,4
300000	Įstaigos įrangos ir kompiuterių gamyba	126,1	241,2	440,9
310000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, elektros mašinų ir aparatūros gamyba	2673,3	3255,6	3658,7
320000	Radijo, televizijos ir ryšių įrangos bei aparatūros gamyba	2462,8	1000,2	1244,0
330000	Medicinos, tikslųjų ir optinių prietaisų, įvairių tipų laikrodžių gamyba	1163,1	1671,5	2243,4
340000	Variklinių transporto priemonių, priekabų ir puspriekabių gamyba	460,0	772,5	1327,1
350000	Kitos transporto įrangos gamyba	3595,7	4692,8	6414,2
360000	Baldų gamyba; kita, niekur kitur nepriskirta, gamyba	10533,3	14793,2	18725,3
370000	Antrinis perdirbimas	522,2	925,5	1495,0
400000	Elektros, dujų, garo ir karšto vandens tiekimas	7622,1	9605,7	11361,4
410000	Vandens rinkimas, valymas ir paskirstymas	1905,9	2488,3	3291,8
450000	Statyba	49819,8	82044,7	130317,5
500000	Variklinių transporto priemonių ir motociklų pardavimas, techninė priežiūra ir remontas; automobilių degalų mažmeninė prekyba	7110,0	10859,9	16957,0
510000	Didmeninė ir komisinė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą	16836,1	25740,2	39123,9
520000	Mažmeninė prekyba, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybą; asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas	20744,0	31012,8	45082,7
550000	Viešbučiai ir restoranai	6009,2	8870,2	12188,6
600000	Sausumos transportas; transportavimas vamzdiniais	17040,6	24221,8	35415,5
610000	Vandens transportas	744,5	916,5	1325,7
620000	Oro transportas	493,4	454,1	542,8
630000	Papildomoji ir pagalbinė transporto veikla; kelionių agentūrų veikla	5548,4	8033,1	10986,0
640000	Paštas ir telekomunikacijos	3659,1	4951,7	6010,7
650000	Finansinis tarpininkavimas, išskyrus	3010,4	4543,0	6556,1

	draudimo ir pensijų lėšų kaupimą			
660000	Draudimo ir pensijų lėšų, išskyrus privalomąjį socialinį draudimą, kaupimas	1902,9	2496,9	2848,4
670000	Pagalbinė finansinio tarpininkavimo veikla	435,1	580,0	943,9
700000	Nekilnojamojo turto operacijos	6263,1	8206,3	11851,0
710000	Mašinų ir įrenginių be operatoriaus ir asmeninių bei namų ūkio reikmenų nuoma	678,7	1064,6	1658,3
720000	Kompiuteriai ir su jais susijusi veikla	1145,9	1839,5	3106,0
730000	Moksliniai tyrimai ir taikomoji veikla	1362,2	1728,8	2416,0
740000	Kita verslo veikla	17138,1	25362,5	35441,4
750000	Viešasis valdymas ir gynimas; privalomasis socialinis draudimas	22481,0	28872,3	35089,5
800000	Švietimas	27628,2	36940,0	46536,3
850000	Sveikatos priežiūra ir socialinis darbas	26259,4	36697,9	48551,0
900000	Nuotekų ir atliekų šalinimo, sanitarinių sąlygų užtikrinimo ir panaši veikla	3620,9	5025,4	6724,3
910000	Kitų, niekur kitur nepriskirtų, narystės organizacijų veikla	2796,4	4158,9	5564,9
920000	Poilsio organizavimo, kultūrinė ir sportinė veikla	5020,5	7146,6	10031,0
930000	Kitų paslaugų veikla	1370,0	1838,6	2795,7

3priedas. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas

Projektas

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
PENSIJŲ SISTEMOS REFORMOS ĮSTATYMO 4 STRAIPSNIO
PAKEITIMO
ĮSTATYMAS**

2009 m. d.

Vilnius

(Žin., 2002, Nr. [123-5511](#); 2003, Nr. [75-3474](#); 2009, Nr. [6-160](#), Nr. [25-971](#))

1 straipsnis. 4 straipsnio 1 dalies pakeitimas

Pakeisti 4 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Pensijų įmokos dydis 2004 metais yra 2,5 procento, 2005 metais – 3,5 procento, 2006 metais – 4,5 procento, 2007 ir 2008 metais – 5,5 procento, nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. – 3 procentai, nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2009 m. gruodžio 31 d. ir 2010 metais – 2 procentai dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Asmenims, tapusiems pensijų kaupimo sistemos dalyviais iki 2009 m. liepos 1 d., pensijų įmokos dydis 2011 metais yra 5,5 procento, nuo 2012 metų sausio 1 d. iki 2014 metų gruodžio 31 d. – 6 procentai, nuo 2015 m. sausio 1 d. – 5,5 procento dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Asmenims, tapusiems pensijų kaupimo sistemos dalyviais po 2009 m. liepos 1 d., pensijų įmokos dydis nuo 2011 m. sausio 1 d. yra 5,5 procento dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.“

2 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas

Šis įstatymas įsigalioja 2009 m. liepos 1 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

REPUBLIKOS PREZIDENTAS

4 priedas. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 9, 10, 14, 21, 24 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas

Projektas

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
LIGOS IR MOTINYSTĖS SOCIALINIO DRAUDIMO ĮSTATYMO 9, 10, 14, 21¹, 24
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR PAPILDYMO
ĮSTATYMAS**

2009 m.

d. Nr.

Vilnius

(Žin., 2000, Nr. [111-3574](#); 2002, Nr. 13-469, Nr. 123-5535; 2004, Nr. 171-6300; 2005, Nr. 71-2557; 2006, Nr. 72-2676; 2007, Nr. 132-5346; 2008, Nr. 81-3178, Nr. 149-5999)

1 straipsnis. 9 straipsnio 1 dalies pakeitimas

Pakeisti 9 straipsnio 1 dalį ir ją išdėstyti taip:

„1. Apdraustiesiems asmenims, tapusiems laikinai nedarbingiems šio įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 1, 3, 4 punktuose nurodytais atvejais, ligos pašalpa 2 pirmašias kalendorines nedarbingumo dienas moka darbdavys, išskyrus asmenis, nurodytus šio įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje. Ligos pašalpa iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų pradedama mokėti nuo 3 nedarbingumo dienos ir mokama iki darbingumo atgavimo dienos ar darbingumo lygio nustatymo dienos. Tuo atveju, kai asmenims NDNT nustato profesinės reabilitacijos paslaugų poreikį, ligos pašalpa mokama iki pirmos dalyvavimo profesinės reabilitacijos programoje dienos. Ligos pašalpa po atleidimo iš darbo mokama ne ilgiau kaip 5 kalendorines ligos dienas.“

2 straipsnis. 10 straipsnio 3 dalies pakeitimas

Pakeisti 10 straipsnio 3 dalį ir ją išdėstyti taip:

„3. Turinčiam teisę gauti ligos pašalpą šio įstatymo 8 straipsnyje nustatyta tvarka šeimos nariui ar globėjui, slaugančiam stacionare sergantį iki septynerių metų vaiką, taip pat šeimos nariui, globėjui ar rūpintojui, slaugančiam stacionare, ambulatoriškai ar (ir) medicininės reabilitacijos ir sanatorinio gydymo įstaigoje vaiką iki aštuoniolikos metų, sergantį sunkiomis ligomis, kurių sąrašą tvirtina sveikatos apsaugos ministras ir socialinės apsaugos ir darbo ministras, pašalpa iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų pradedama mokėti nuo pirmosios slaugymo dienos ir mokama visą reikalingą slaugymo laikotarpį, bet ne ilgiau kaip 120 dienų per kalendorinius metus.“

3 straipsnis. 14 straipsnio 2 dalies pakeitimas ir papildymas nauja 4 dalimi

1. Pakeisti 14 straipsnio 2 dalį ir ją išdėstyti taip:

„2. Ligos pašalpa iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų nuo trečiosios iki septintosios (įskaitytinai) laikinojo nedarbingumo dienos mokama 40 procentų, o nuo aštuntosios laikinojo nedarbingumo dienos – 80 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.“

2. Papildyti 14 straipsnį nauja 4 dalimi:

„4. Ligos pašalpa sergančiam šeimos nariui slaugyti arba vaikui prižiūrėti, mokama iš Valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų, lygi 85 procentams pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.“

3. Buvusias 14 straipsnio 4 ir 5 dalis laikyti atitinkamai 5 ir 6 dalimis.

4 straipsnis. 21¹ straipsnio 1 dalies pakeitimas

21¹ straipsnio 1 dalyje vietoj skaičiaus ir žodžio „1 dalyje“ įrašyti skaičius ir žodžius „1 ir 3 dalyse“ ir šią dalį išdėstyti taip:

„1. Teisę gauti profesinės reabilitacijos pašalpą šio įstatymo 5 straipsnio 4 dalyje nurodytu atveju turi šio įstatymo 4 straipsnio 1 ir 3 dalyse išvardyti apdraustieji asmenys, jeigu jie:

1) dalyvauja profesinės reabilitacijos programoje ir dėl to negauna darbo pajamų;

2) iki profesinės reabilitacijos programos pradžios turi ne trumpesnę kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnę kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą.“

5 straipsnis. 24 straipsnio pakeitimas

Pakeisti 24 straipsnį ir jį išdėstyti taip:

„24 straipsnis. Valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėjimo tvarka

Ligos ir motinystės socialiniam draudimui skirtos valstybinio socialinio draudimo įmokos už kiekvieną apdraustąjį asmenį, nurodytą šio įstatymo 4 straipsnio 1–3 dalyse, skaičiuojamos ir mokamos įstatymų nustatyta tvarka kartu su kitomis valstybinio socialinio draudimo įmokomis.“

6 straipsnis. Baigiamosios nuostatos

Jeigu laikinasis nedarbingumas prasidėjo iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos ir dėl šio nedarbingumo atsiranda teisė gauti ligos pašalpą, tai ši pašalpa apskaičiuojama ir mokama iki šio įstatymo įsigaliojimo dienos galiojusia tvarka.

7 straipsnis. Įstatymo galiojimas

1. Šis įstatymas įsigalioja 2009 m. gegužės 1 d.
2. Šis įstatymas, išskyrus 2, 4 ir 5 straipsnius, galioja iki 2010 m. gruodžio 31 d.

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS